

## Tekmeria

Vol 3 (1997)



**Βασιλικοί δικασταὶ καὶ ταγοὶ σὲ μιὰ νέα ἐπιγραφή  
μὲ ὠνὲς ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Μακεδονία**

*Π. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ*

doi: [10.12681/tekmeria.118](https://doi.org/10.12681/tekmeria.118)

### To cite this article:

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Π. (1997). Βασιλικοί δικασταὶ καὶ ταγοὶ σὲ μιὰ νέα ἐπιγραφή μὲ ὠνὲς ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Μακεδονία. *Tekmeria*, 3, 23–45. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.118>

## Π. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

### ΒΑΣΙΛΙΚΟΙ ΔΙΚΑΣΤΑΙ ΚΑΙ ΤΑΓΟΙ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΜΕ ΩΝΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Η ΕΠΙΓΡΑΦΗ. Στή βορειοδυτική γωνία της ἐκκλησίας τῆς Ἀνάληψης τοῦ Σωτῆρος Ἀσβεσταριοῦ Γιαννιτσῶν, πού κτίστηκε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ.,<sup>1</sup> βρέθηκε ἐντοιχισμένη ἐνεπίγραφη λιθοπλίνθος ἀπὸ σκληρὸ λευκὸ-μπεζ ἄσβεστόλιθο. Ἡ ἐπιγραφή ἦταν τοποθετημένη σὲ ὕψος 1,60 μ. ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἔως τὸ καλοκαίρι τοῦ 1977 δὲν ἦταν ὄρατὴ, μὰ καὶ καλυπτόταν ἀπὸ τὸν βόρειο τοῖχο μικροῦ ἀποθηκευτικοῦ χώρου, πού μεσολαβοῦσε μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κωδωνοστασίου, τὸ ὁποῖο κτίστηκε μετὰ τὸ 1922. Μὲ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1992 τὸ κωδωνοστάσιο καὶ ὁ ἀποθηκευτικὸς χώρος ἔπαθαν σημαντικὲς ζημιὲς καὶ ἔκτοτε ἦταν ἐτοιμόρροπα. Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας, πού σήμερα κατοικοῦν στὸ Μελίσσι καὶ στὸν Πενταπλάτανο Γιαννιτσῶν, ἀντὶ νὰ εἰδοποιήσουν, ὡς ὠφείλαν, τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, προτίμησαν νὰ ἀνεγείρουν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1997 στοὺς στὰ δυτικὰ καὶ στὰ νότια τῆς ἐκκλησίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καλυφθεῖ τὸ ἄνω μισὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν βόρειο τοῖχο τῆς δυτικῆς στοᾶς. Στις 15 Νοεμβρίου κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοψίας στὸν ἀρχαῖο οἰκισμὸ διαπιστώσαμε τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς καὶ στις 20 τοῦ ἴδιου μηνὸς προχωρήσαμε στὴν ἀποκάλυψη ὁλόκληρης τῆς λιθοπλίνθου. Ἔτσι βρεθήκαμε μπροστὰ σὲ μιὰ ἑλληνιστικὴ ἐπιγραφή πολὺ καλῆς διατήρησης, ἡ ὁποία σώζει δύο ἀγοραπωλησίες ἀμπελιῶν, πού ἀναγράφονται διαδοχικὰ. Ἡ λιθοπλίνθος ἔχει ὕψος 0,70 μ. καὶ πλάτος 0,31 μ., ἐνῶ τὸ πάχος τῆς ἀνέρχεται στὰ 0,48 μ. Ὑψος γραμμάτων 1,1 - 2,3 ἐκ. Διάστιχο 0,005 - 0,01 μ. (Εἰκ. 1-5)

---

1. Ἡ ἐκκλησία (βλ. Ν. Μουτσόπουλος, *Οἱ ἐκκλησίες τοῦ νομοῦ Πέλλης*, Θεσσαλονίκη 1973, 56-7, πίν. 294-95) εἶναι κτισμένη στὸ νοτιοανατολικὸ ἄκρο τοῦ Ἀσβεσταριοῦ (πρῶην Ραδομίου), σὲ ἀπόσταση 500 μ. νότια - νοτιοδυτικὰ τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ, πού ἐντοπίστηκε στὴ θέση Κούλα· γιὰ τὴ θέση αὐτὴ βλ. Π. Χρυσόστομου, "Τοπογραφία βόρειας Βοττιαίας. Ἡ Πέλλα, ἡ ἀποικία τῆς Πέλλας καὶ οἱ χώρες τους", *Μνήμη Λαζαρίδη. Πόλις καὶ Χώρα στὴν Ἀρχαία Μακεδονία καὶ Θράκη. Πρακτικὰ ἀρχαιολογικοῦ Συνεδρίου Καβάλα 9 - 11 Μαΐου 1986*, Θεσσαλονίκη 1990, 215.



- [Ἐπρίατο Πολ]ύαινος τὰς ἀ[μ]-  
 [π]έλους τὰς Βουκάργα κ-  
 αὶ Φιλάργου παρὰ τῆς Φιλά-  
 ρου γυναικὸς καὶ Βουκάρ-  
 5     τα, δίκης γενομένης  
 [πρὸς] τοῖς βασιλικοῖς δικασ[σ]-  
 [τ]αῖς, στρατῆρων χρυσῶ[ν]  
 [τ]εσσαράκοντα. Μάρτυ-  
 ρες τούτων Βρυκκαῖο[ς],  
 10     [Λ]εωχάρης, Ἀνδρῖσκο[ς],  
 [vac] [Φ]ίλαργος, Ἀντίγο-  
 νος, Ἀτ[τ]ίνας, Ἐρμος, Σο-  
 σίπτα [vac]ς. Ἐπρίατο Φίλ[αγ]-  
 [ρος] τὰς ἀμπέλου π[α]ρὰ  
 15     [Φι]λίππου τοῦ Χιωνίδα στα-  
 τῆρων χρυσῶν τεσσαρ-  
 άκοντα πέντε, αἷς γείτ-  
 ων Ἀτ[τ]ίνας. Βεβαιωτ[ή]ς  
 [Ν]ικά[ω]ρ. Ἐπὶ ταγῶν  
 20     [Μ]ενάνδρου, Ἐκαγόρχο[υ],  
 [Ἰ]ωλῆ[ου], Ἐράκτορος, Κερ[τίμ]-  
 [μου]. Μάρτυρες Νικόλαος,  
 Βάλακρος, Εὐρ[ε]ίας.....  
 .....ΤΑΣ, Ἀττίνας, Ἀρμε[ν]-  
 25     [ν]ος.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ. Τὸ ἐνεπίγραφο μέτωπο τῆς λιθοπλίνθου παρουσίαζε ἀρχικὰ ἀποκρούσεις, τὶς ὁποῖες ὁ χαρακτὴς ἀναγκάστηκε νὰ λάβει ὑπόψιν κατὰ τὴν πορεία τῆς ἐργασίας του, ἐνῶ ἡ ἐνεπίγραφη ὄψη τῆς δέχτηκε ἐπίσης ἀποκρούσεις φθορῆς καὶ κατὰ τὴν ἐντοίχισή της στὴν ἐκκλησία, μὲ συνέπεια νὰ δημιουργηθοῦν κάποιες δυσκολίες καὶ προβλήματα στὴν ἀνάγνωση. Ἡ ἐπιγραφή καταλαμβάνει ὁλόκληρη τὴν μπροστινὴ ἐπιφάνεια τῆς λιθοπλίνθου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κάτω τμήμα της. Ἡ χάραξη παρὰ τὴ φαινομενικὴ ἀμέλεια, ποὺ ὀφειλόταν στὸ σκληρὸ ὕλικό καὶ τὴν κατάστασι τοῦ φορέα της, ἔχει ἐκτελεστεῖ ἀπὸ ἔμπειρο χαρακτὴ μὲ βάση τὸ ἀντίγραφο τοῦ συντάκτη ἀλλὰ αὐτὸ βέβαια δὲν ἦταν ἀρκετὸ

γιὰ νὰ ἀποφύγει κατὰ τὸ χωρισμὸ τῶν λέξεων κάποιες ἀβλεψίες ἢ λάθη.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ γράμματα *δέλτα*, *κάπα*, *χι* καὶ *ὠμέγα*, ἐνῶ σὲ δύο περιπτώσεις (στ. 6 καὶ 23) ὁ χαράκτης δίνει στὸ *ὄμικρον* τρισκελῆ μορφή, ἀντὶ στρογγυλή. Τὸ *ὠμέγα* εἶναι πολὺ ἀνοικτὸ μὲ μικρὲς κεραῖες. Τὸ *κάπα* ἔχει καμπύλες τὶς λοξὲς κεραῖες του, ἐνῶ τὸ *χι* δὲν εἶναι χαραγμένο ὄρθια, ἀλλὰ λοξά. Τὸ σχῆμα τοῦ *σίγμα* ποικίλλει, ἔχοντας ἀρκετὰ ἀνοικτὲς τὶς ἀκραῖες κεραῖες του. Ἡ δεξιὰ κεραία τοῦ *πι* ἔχει τὸ μισὸ ὕψος σὲ σχέση μετὰ τὴν ἀριστερή, ἐνῶ ἡ ἐπάνω ὀριζόντια κεραία του δὲν ἐξέχει ἀπὸ τὶς κάθετες. Τὸ πλέον χαρακτηριστικὸ γράμμα ποὺ βοηθάει στὴν ἀκριβέστερη χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι τὸ *ἄλφα* μὲ τὴ γωνιώδη μεσαία κεραία του. Ἡ σύγκριση τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς μὲ γράμματα ἄλλων χρονολογημένων ἐπιγραφῶν, ποὺ τοποθετοῦνται στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Φιλίππου Ε' <sup>2</sup> ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Περσέα, συνηγορεῖ στὴν χρονολόγησή της γύρω στὸ 180 π.Χ. <sup>3</sup>

ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ. Ἡ ἐπιγραφή τοῦ Ἀρβεσταριοῦ ἔρχεται νὰ προστεθεῖ στὸ σημαντικὸ κατάλογο τῶν *ὠνῶν*, δηλαδή πράξεων ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων, ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὴ Μακεδονία (Χαλκιδική, Ἀμφίπολη καὶ Λευκάδια Νάουσας) <sup>4</sup>. Οὐσιαστικὰ ὅμως πρόκειται γιὰ τὴ δευτέρη γνωστὴ *ὠνή*, ποὺ ἔχει ὡς ἀντικείμενο ἀποκλειστικὰ καὶ μό-

2. Τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ὁμοιάζει μὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ τιμητικοῦ ψηφίσματος γιὰ τὸν *Παράμονο Σαμαγόρα* ἀπὸ τὴ Μόρφυλο ποὺ χρονολογεῖται ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τὸ 184/3 π.Χ.· βλ. Μ. Β. Hatzopoulos - L. D. Loukourlou, *Morrylos, cité de la Créstonie* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 7), Ἀθήνα 1989 (ἐφεξῆς: *Morrylos*), 23.

3. Ἐντυπωσιακὴ ὁμοιότητα μὲ τὴ νέα ἐπιγραφή παρουσιάζει ἡ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἄζωρο [βλ. G. Lucas, *Les cités antiques de la haute vallée de Titarèse (Thessalie)*, ἀδημ. διδ. διατρ. Λυών 1992 (ἐφεξῆς: *Vallée de Titarèse*) 237 κέξ.], στὴν ὁποία καταγράφεται διακανονισμὸς συνοριακῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν πόλεων Ἄζωρου καὶ Μονδαίας, χρονολογεῖται δὲ στὸ ἔτος 178 π.Χ.

4. Γιὰ τὶς μακεδονικὲς ὠνὲς βλ. Μ. Σ. Γιούνη, "Ὠναὶ Μακεδονίας (Ἀγοραπωλησιὲς ἀκινήτων σὲ μακεδονικὲς ἐπιγραφὲς τοῦ 4ου καὶ 3ου π.Χ. αἰῶνα)", *Ἀρμενόπουλος* 12, 1991 (ἐφεξῆς: Ὠναί), 25-50, ὅπου καὶ συγκεντρωμένη γενικότερη βιβλιογραφία γιὰ τὸ θέμα. Εἰδικότερα γιὰ τὶς δώδεκα ὠνὲς τῆς Ἀμφίπολης βλ. Μ. Β. Hatzopoulos, *Actes de vente d' Amphipolis* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 14), Ἀθήνα 1991 (ἐφεξῆς: *Amphipolis*), 13 κέξ. Γιὰ τὶς ἑξὶ ὠνὲς τῆς Χαλκιδικῆς βλ. Μ. Β. Hatzopoulos, *Actes de vente de la Chalcidique Centrale* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 6), Ἀθήνα 1988 (ἐφεξῆς: *Chalcidique Centrale*), 15 κέξ. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν βρεθεῖ ἄλλες δύο τέτοιες ὠνὲς στὴ Χαλκιδική· βλ. Ἐ. Τρακοσοπούλου, *ΑΔ* 39, 1984, Β', εἰκ. 226, 113α καὶ Ἰ. Παπάγγελος, "'Ὠνή ἀπὸ τὴ Βοττικὴ'", *Ἐπιγραφὲς τῆς Μακεδονίας, Γ' Διεθνὲς Συμπόσιο γιὰ τὴ Μακεδονία (Θεσσαλονίκη 8-12 Δεκ. 1993)*, Θεσσαλονίκη 1996, 164 κέξ., πρβλ. Μ. Β. Hatzopoulos, *Bull. épigr.* 1997, 402. Γιὰ τὶς ὠνὲς

νο ἀμπέλια<sup>5</sup>.

Οἱ μακεδονικὲς ἐπιγραφές ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀγοραπωλησίες ἀκινήτων (ὠνάι) καταγράφουν τὴ σύμβαση μὲ τὴν ὁποία ἔγινε ἡ μεταβίβαση τῆς κυριότη-  
 τας τοῦ ἀκινήτου. Δηλαδή εἶναι συμβόλαια ποὺ περιέχουν μιὰ μεμονωμένη πρό-  
 ξη ἀγοραπωλησίας ἀκινήτου καὶ ποὺ ἡ διατύπωσή τους ἀκολουθεῖ σὲ γενικὲς  
 γραμμὲς τὸ ἴδιο τυπικὸ. Ἐπειδὴ οἱ περισσότερες ἐπιγραφές βρέθηκαν κατὰ τὴν  
 ἀνασκαφὴ ἀρχαίων οἰκιῶν, θεωρεῖται ὅτι ἀποτελοῦν ἰδιωτικὰ ἀντίγραφα τῶν  
 πρωτοτύπων ἐγγράφων μὲ τὰ ὁποῖα ἔγιναν οἱ μεταβιβάσεις τῶν ἀκινήτων.  
 Ἐξαιρεση ἀποτελοῦν οἱ ὠνὲς ἀκινήτων τῆς Μιέζας (β' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.)<sup>6</sup>  
 καὶ οἱ ὠνὲς τῆς ἐπιγραφῆς τῶν Σερρῶν (τέλος 4ου αἰ. π.Χ.)<sup>7</sup>, ποὺ πιθανότατα  
 ἦταν στημένες σὲ δημόσιο κτίριο, τὸ ἐπιστάσιον. Μιὰ ἄλλη ἐξαιρεση πιθανότα-  
 τα ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τῶν ὠνῶν τοῦ Ἀσβεσταρίου. Σὲ σημαντικὸ ἱερὸ τῆς  
 ἀρχαίας κώμης, ὅπου προφανῶς λατρευόταν κάποια τοπικὴ ἀγροτικὴ θεότητα  
 (π.χ. ὁ Διόνυσος)<sup>8</sup> θὰ βρισκόταν πιθανότατα τὸ ἀρχεῖο τῆς (γραμματοφυλα-  
 κεῖο). Δηλαδή στὸ πλαίσιο τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἱεροῦ, ὁ ἱερέας ὡς θρησκευ-  
 τικὸς λειτουργὸς θὰ ἦταν καὶ ἀρχαιοφύλακας τῆς κώμης. Ἡ λιθόπλινθος πάνω  
 στὴν ὁποία χαράχτηκαν διαδοχικὰ οἱ δύο ὠνὲς ἀμπελιῶν, θὰ ἦταν ἀρχικὰ το-  
 ποθετημένη σὲ τοῖχο τοῦ ναοῦ τοῦ ἱεροῦ, ἀποτελώντας κοινοποίηση τοῦ ἐπίση-  
 μου ἐγγράφου τῶν ὠνῶν, ποὺ ἦταν κατατεθειμένο στὸ ἀρχεῖο. Στους τοίχους  
 τοῦ ἴδιου ἱεροῦ προφανῶς θὰ ἦταν καταγραμμένες καὶ οἱ ἄλλες ὠνὲς ἀκινήτων  
 τῆς ἀρχαίας κώμης. Αὐτὸ ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι στὴν ἐκκλησία βρίσκονται  
 ἐντοιχισμένες καὶ ἄλλες παρόμοιες λιθόπλινθοι, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο  
 ἱερὸ καὶ δὲν ἀποκλείεται μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς νὰ εἶναι ἐνεπίγραφες. Τὸ ἱερὸ πι-

---

τῶν Λευκαδίων βλ. Φ. Πέτσας, "Ἵνάι ἐκ τῆς Ἡμαθίας", *AE* 1964 (ἐφεξῆς: Ἵνάι Ἡμα-  
 θίας), 1 - 57.

5. Ἡ πρώτη ὠνὴ ἀμπέλων εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη (Hatzopoulos, *Amphipolis*  
 33 κέξ., εἰκ. 8-9). Μιὰ ἄλλη ἀγοραπωλησία ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ ἔχει ὡς ἀντικείμενα γῆ,  
 ἀμπέλια καὶ οἰκίες (Hatzopoulos, *Chalcidique Centrale*, 23 κέξ.). Γιὰ μιὰ ὠνὴ ἀμπέλων ἀπὸ  
 τὴν Ἀμοργὸ βλ. *IG* XII, 7, 62, στ. 26 καὶ 30.

6. Πέτσας, Ἵνάι Ἡμαθίας, 1 - 57 (= *SEG* 24, 1969, 524)· πρβλ. Γιούνη, Ἵνάι, 29 - 30  
 καὶ M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 22),  
 Ἀθήνα 1996, τόμ. II (ἐφεξῆς: *Institutions II*), ἀρ. 92, πίν. LXXXVI.

7. Γιὰ τὴν ὠνὴ αὐτὴ, βλ. Γιούνη, Ἵνάι, 27-28, σημ. 21.

8. Ἄν. Χρυσοστόμου - Π. Χρυσοστόμου, "Διόνυσος, ὁ θεὸς τοῦ οἴνου καὶ τῶν καρ-  
 πῶν τῆς ὀπώρας" στὸ νομὸ Πέλλας", *Πρακτικὰ τοῦ Ε' Τριμημέρου Ἐργασίας γιὰ τὴν*  
*Ἀμπελοοικινικὴ ἱστορία στὸ χῶρο τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης* Νάουσα 17-19 Σε-  
 πτεμβρίου 1993 (ὑπὸ ἔκδοση).

θανότατα βρίσκεται κάπου κοντά, ἀπ' ὅπου ἦταν εὐκόλη ἡ μεταφορὰ τῶν λιθοπλίνθων στὴ νέα τους θέση.

Ἡ ἐπίκληση τῆς ἀγαθῆς τύχης ἢ τοῦ θεοῦ, πού εἶναι προαιρετική στὶς ὠνές, πιθανόν ὑπῆρχε σὲ στίχο πού ἀποκρούστηκε στὸ ἄνω τμήμα τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ ρῆμα πού περιγράφει τὴν πράξη εἶναι καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὸ *ἐπρίατο*, ἐνῶ τὸ ὄνομα χωρὶς τὸ πατρώνυμο τοῦ ἀγοραστοῦ ἀναφέρεται στὴν ὀνομαστικὴ ὡς ὑποκείμενο τοῦ ρήματος. Οἱ πράξεις τῶν ὠνῶν δὲν διακρίνονται μεταξὺ τους μὲ παράγραφο. Στὴν πρώτη ὠνὴ ἡ πρόθεση *παρὰ* ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὸ ὄνομα μὲ τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ πωλητοῦ. Μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγοραστῆ ἀναφέρεται τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀγοραπωλησίας, πού καὶ στὶς δύο ὠνές εἶναι ἄμπελοι. Στὴν πρώτη ἀγοραπωλησία προσδιορίζεται μὲ τὸ ὄνομα τῶν παλαιῶν ιδιοκτητῶν, ἐνῶ στὴ δεύτερη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γείτονα. Τὸ κείμενο τῆς πρώτης ὠνῆς δὲν εἶναι τὸ τυπικὸ τοῦ εἶδους, σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὸ τῆς δεύτερης. Ἡ πρώτη διαφοροποιεῖται σὲ μερικὰ σημεῖα ὡς πρὸς τὴν ὀρολογία ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ὁμοειδῶν ὠνῶν τῆς Μακεδονίας. Ὁ *Πολύαινος* ἀγόρασε τὸ ἄμπέλι, τοῦ ὁποῖου οἱ παλαιοὶ ιδιοκτῆτες ἦταν ὁ *Βουκάρτας* καὶ ὁ *Φίλαγρος*, ἀπὸ τὴ γυναῖκα τοῦ *Φιλάγρου* καὶ τὸν *Βουκάρτα*. Ἡ ἔκταση τῆς φυτείας, ἡ θέση καὶ τὰ ὄρια τῆς δὲν καθορίζονται. Καὶ αὐτὸ γιατί, ὅπως θὰ ὑποστηρίξουμε παρακάτω, πιθανότατα οἱ δύο ὠνές ἀναφέρονται στὸ ἴδιο ἄμπέλι, τοῦ ὁποῖου ὁμως τὰ ὑπόλοιπα στοιχεῖα προσδιορίζονται στὴ δεύτερη δικαιοπραξία. Ἡ τιμὴ ἀγορᾶς καὶ στὶς δύο ὠνές δηλώνεται ὀλογράφως. Στὴν πρώτη ἀναφέρονται ὀνόματα ὀκτῶ μαρτύρων χωρὶς τὰ πατρωνυμικά τους, ἐνῶ στὴ δεύτερη ἕξι. Μόνο στὴ δεύτερη ὠνὴ ἀναφέρεται *βεβαιωτής*, ἐνῶ στὴν πρώτη ἀπουσιάζει, μιὰ καὶ τὸ ἀκίνητο εἶναι κληρονομικὸ καὶ πωλεῖται ὕστερα ἀπὸ δίκη. Τέλος, ἡ χρονολογία δηλώνεται μόνο στὴ δεύτερη ἀγοραπωλησία μὲ τὰ ὀνόματα τῶν *ταγῶν*.

ΟΙ ΤΑΓΟΙ. Καὶ οἱ δύο ὠνές δὲν ἀναφέρουν τὸν χρόνο κατὰ τὸν ὁποῖο ἐγιναν. Στὴ δεύτερη ἡ χρονολόγηση γίνεται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν πέντε *ταγῶν*. Ἀντίθετα στὴ Χαλκιδικὴ καὶ τὴν Ἀμφίπολη οἱ ὠνές χρονολογοῦνται κατὰ κανόνα ἀπὸ τὸν ἱερέα ἢ τὸν ἐπιστάτη τῆς πόλης.<sup>9</sup> Στὴν περίπτωση ὁμως τῶν ὠνῶν τῆς Μιέζας οἱ ἡμερομηνίες προσδιορίζονται, τόσο μὲ τὰ ὀνόματα τῆς συναρχίας *ταγῶν*, ὅσο καὶ μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ ἐπιστάτου καὶ τοῦ ἱερέως. Ἐπίσης ἀναφέρε-

9. Γιούνη, Ὠναί, 41-2· Hatzopoulos, *Chalcidique Centrale*, 72 κέξ· τοῦ ἰδίου, *Amphipolis*, 55, 74 κέξ.

ται και τὸ ὄνομα τοῦ μήνα γιὰ κάθε ὠνή.

Στὴ δευτέρη ὠνή τοῦ Ἄσβεσταριοῦ οἱ ταγοὶ εἶναι πέντε καὶ τὰ ὀνόματά τους μνημονεύονται σὲ γενικὴ χωρὶς τὰ πατρωνυμικά τους: *Μενάνδρου*, *Ἐκαγάρχου*, *Ὀλωίχου*, *Ἐράκτορος*, *Κερετίμμου*. Πρόκειται γιὰ πέντε ἄρχοντες μιᾶς μεγάλης γειτονικῆς πόλης, ὅπου ἀνήκε ἡ κώμη τοῦ Ἄσβεσταριοῦ. Τὸ ἀξίωμα τῶν ταγῶν εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῆς Φωκίδας, τῆς Δωριδᾶς καὶ κυρίως τῆς Θεσσαλίας<sup>10</sup>. Στὴ Μακεδονία ἕως σήμερα ταγοὶ μαρτυροῦνται ἐπιγραφικὰ μόνο στὸν κατάλογο τῶν ὠνῶν ἀπὸ τῆ Μιέζα,<sup>11</sup> ἐνῶ ἡ χρῆση τοῦ ὄρου στὴ λεγόμενη στήλη τοῦ Πατερίνου ἀπὸ τῆ Βέροια (ἀρχές 1ου αἰ. π.Χ.)<sup>12</sup> εἶναι μᾶλλον ποιητικὴ. Γνωστὴ εἶναι, ἐξ ἄλλου, ἡ γλώσσα τοῦ Ἡσυχίου, ὅπου λέγεται *ταγόναγα Μακεδονική τις ἀρχή*<sup>13</sup>.

Σὲ ἄλλες πόλεις τῆς Μακεδονίας ἀπαντᾷ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ ὄρος *ἀρχοντες*, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ποικίλει ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθός τους. Ἄρχοντες ἀναφέρονται σὲ τιμητικὰ ψηφίσματα ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη (242 π.Χ.)<sup>14</sup> καὶ τὴν Μόρρυλο<sup>15</sup> (τέλος 3ου αἰ. π.Χ.), καθὼς ἐπίσης καὶ σὲ ἀναθήματα στὴν Δήμητρα ἀπὸ τὸν Ἀνθεμοῦντα<sup>16</sup>, στὸν Διόνυσο ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία<sup>17</sup> καὶ σὲ κάποια ἄλλη θεότητα ἀπὸ τὰ Καλίνδοια<sup>18</sup>. Ποικιλία παρουσιάζει ἐπίσης ὁ ἀριθμὸς τῶν

10. Γιὰ τὴ Δωριδα καὶ τὴ Φωκίδα βλ. D. Rousset, "Des Doriens de la metropole. Nouveaux documents", *BCH* 118, 1994, 363 κέξ., σημ. 22 καὶ B. Helly, *L'état thessalien: Aeleus le Roux, les tetrales et les tagoi*, Λυών 1995. (ἐφεξῆς: *L'état thessalien*) 27 κέξ. Γιὰ τὴ Θεσσαλία βλ. M. Sordi, *La lega tesala*, Ρώμη 1958, 330-336· G. Busolt - H. Swoboda, *Griechische Staatskunde*, Μόναχο 1926, τόμ. II, 1478-1501· M. B. Hatzopoulos, "Thessalie et Macédoine: Affinites et convergences", *Θεσσαλία, δεκαπέντε χρόνια ἀρχαιολογικῆς ἐρευνας*, 1975-1990, Λυών 17-22 Ἀπρ. 1990 Λυών 1994, τόμ. Β', 252, σημ. 35 καὶ Helly, *L'état thessalien*, 17 κέξ.

11. Πέτσας, Ὠναὶ Ἡμαθίας, 12 πρβλ. *Bull. épigr.* 1965, 231 καὶ Helly, *L'état thessalien*, 27.

12. Γ. Τουράτσογλου, "Πατερίνος Ἀντιγόνου, ἥρωσ. Ὑστεροελληνιστικὴ στήλη ἀπὸ τῆ Βέροια", *Κέρνος. Τιμητικὴ προσφορὰ στὸν Γ. Μπακαλάκη*, Θεσσαλονίκη 1972, 153 κέξ. πρβλ. Helly, *L'état thessalien*, 27.

13. J. N. Kallérís, *Les anciens Macédonies*, Ἀθήνα 1988<sup>2</sup> (ἐφεξῆς: *Anciens Macédonies*), τόμ. I. 266 κέξ. Helly, *L'état thessalien*, 26 - 27. Πιθανότατα ἀπὸ τὴν ἔκφραση *ταγῶν* (ἀγῆ, ἐκ τοῦ ἄγω).

14. R. Herzog - G. Klaffenbach, *Asylierkunden aus Kos*, Βερολίνο 1952, 16, ἀρ. 6, στ. 32.

15. Hatzopoulos - Loukopoulou, *Morrylos*, 17 κέξ· Hatzopoulos, *Institutions II*, 69-70, ἀρ. 53, πίν. LI.

16. D. M. Robinson, "Inscriptions from Macedonia, 1938", *TAPhA* 69, 1938, 72-73, ἀρ. 31, πρβλ. *Bull. épigr.* 1939, 174 καὶ Hatzopoulos, *Institutions II*, 88, ἀρ. 68, πίν. LX.

17. Hatzopoulos, *Institutions II*, 87-88, ἀρ. 66, πίν. LIX b.

18. Hatzopoulos, *Institutions II*, 87-88, ἀρ. 67.



πολιταρχῶν τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας, ἐνὸς θεσμοῦ τοῦ ὁποίου ἡ θέσπιση ἀποτελεῖ, ὡς γνωστὸν, ἀνοιχτὸ πρόβλημα στὴν ἔρευνα<sup>19</sup>.

ΓΕΙΤΩΝ. Καὶ στίς δύο ὠνές παρουσιάζεται ὡς μάρτυρας κάποιος Ἀττίνας, ποὺ εἶναι καὶ ὁ γείτονας τοῦ ἀμπελιοῦ στὴ δεύτερη ἀγοραπωλησία. Ὡς γνωστὸν μεταξὺ τῶν μαρτύρων παρίστανται καὶ τὰ πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται ὡς γείτονες. Ἡ παρουσία τους προφανῶς δὲν ὀφειλόταν μόνο στοῦ γεγονότος ὅτι ἦταν εὐκόλο νὰ παραστοῦν, ἀλλὰ καὶ στοῦ ὅτι ἐξέφραζαν κάποια ιδιαίτερη νομικὴ ἔννοια, π.χ. νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν τὰ ὄρια τοῦ μεταβιβαζομένου ἀκινήτου<sup>20</sup>. Μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰδιοκτῆτη τοῦ γειτονικοῦ ἀκινήτου καθορίζεται ἐπίσης καὶ ἡ θέση τοῦ πωλουμένου ἀμπελιοῦ. Κατὰ κανόνα ἡ θέση τοῦ ἀγοραζομένου ἀκινήτου προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτῆτη τοῦ γειτονικοῦ ἀκινήτου. Στὴ δεύτερη ὠνὴ τὸ ἀμπέλι ἀναφέρεται ὅτι γειτνίαζε μὲ τὴν ἰδιοκτησία τοῦ Ἀττίνα, τοῦ ὁποίου δὲ δηλώνεται τὸ πατρώνυμο. Τὸ ἴδιο ὄνομα βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς μάρτυρες καὶ τῶν δύο ἀγοραπωλησιῶν. Στὴ δεύτερη ὠνὴ ὁ ἀγοραστής τοῦ ἀμπελιοῦ εἶναι ὁ Φίλαγρος, ἐνῶ τὸ ἴδιο ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ στὴν πρώτη ὠνὴ καὶ δηλώνει τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἰδιοκτῆτες, ἐνῶ ὡς συγκληρονόμος καὶ συνιδιοκτῆτης ἀναφέρεται καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Φιλάγρου. Ἡ ἀξία τῶν ἀμπελιῶν στίς δύο ὠνές εἶναι ἕνα ἀκόμα δεδομένο ποὺ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπόψιν. Στὴ δεύτερη ὠνὴ καθορίζεται στοὺς σαράντα πέντε στατῆρες, ἐνῶ στὴν πρώτη σὲ σαράντα μετὰ ἀπὸ δίκη. Τέλος παρατηρεῖται ὅτι ἡ δεύτερη ὠνὴ δὲ διακρίνεται μὲ παράγραφο ἀπὸ τὴν πρώτη, ὅπως συνήθως συμβαίνει στίς γνωστὲς ὠνές. Μὲ βάση τὰ παραπάνω θὰ μπορούσαμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο ἀμπέλι, ποὺ ὁ Φίλαγρος ἀρχικὰ ἀγόρασε γιὰ σαράντα πέντε στατῆρες ἀπὸ τὸν Φίλιππο, γιὸ τοῦ Χιωνίδα. Στὴ συνέχεια ὁ Φίλαγρος ἐν ζωῇ ἔδωσε μέρος τοῦ ἀμπελιοῦ στὸν Βουκάριτα, ποὺ πιθανότατα ἦταν γιὸς του, καὶ γι' αὐτὸ μνημονεύονται ὡς οἱ παλαιοὶ ἰδιοκτῆτες. Μετὰ τὸ θάνατο ὁμως τοῦ Φιλάγρου πιθανότατα προέκυψε πρόβλημα (π.χ. διαφωνία ἢ ἀνάγκη χρημάτων γιὰ ἐξόφληση χρεῶν). Τελικὰ ἡ πώληση τοῦ ἀμπελιοῦ γίνεται ἀπὸ τὴ γυναίκα τοῦ Φι-

19. Γιὰ τὸ θεσμὸ αὐτὸ βλ. Ph. Gauthier - M. B. Hatzopoulos, *La loi gymnasiarchique de Beroia* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 16), Ἀθήνα 1993, 38 κέξ., E. Voutiras, "Victa Macedonia: remarques sur une dédicace d' Amphipolis", *BCH* 110, 347-55 καὶ τελευταία G. R. Horsley, "The Politarchs in Macedonia, and beyond", *Ancient Macedonia: an Australian Symposium, Papers of the Second International Congress of Macedonian Studies*, Sidney 1995, 99-126.

20. Γιούνη, Ὡναί, 47.

λάγρου και τὸν *Βουκάρτα* σὲ δίκη ἐνώπιον τῶν βασιλικῶν δικαστῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς διαδικασίας ἦταν ἡ ἀγορὰ τοῦ ἀμπελιοῦ ἀπὸ τὸν *Πολύαινο* κατὰ πέντε στατήρες χαμηλότερα ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του τιμὴ καὶ προφανῶς ὄχι μὲ τὴν πραγματικὴ του ἀξία.

ΒΕΒΑΙΩΤΗΣ. Στὶς περισσότερες ὠνές τῆς Μακεδονίας ὁ *βεβαιωτής* εἶναι ἕνας, σπανιότερα περισσότεροι, ἐνῶ μόνον σὲ ἐλάχιστες δὲν ἀναφέρονται<sup>21</sup>. Στὴ δευτέρη ὠνὴ ὁ *βεβαιωτής Νικάνωρ* ἔχει τὴ θέση τοῦ ἐγγυητῆ. Κατὰ κανόνα οἱ *βεβαιωτές* εἶναι συγγενεῖς τῶν ἐνδιαφερομένων, συνηθέστερα τοῦ πωλητῆ, γιὰτὶ σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιο ὁ ἀγοραστὴς μποροῦσε ἐνδεχομένως νὰ ζητήσει εὐθύνης ἀπὸ τὸν ἐγγυητῆ. Ὡς ἐγγυητὲς ὀρίζονταν πολῖτες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἢ κατὰ τὸ χρόνο τῆς σύναψης τοῦ συμβολαίου σχέση μὲ τὸ ἀκίνητο. Ἡ παρουσία τους παρεῖχε μιὰ ἐπιπλέον ἐγγύηση στὸν ἀγοραστή, προκειμένου νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἀπὸ μιὰ ἐνδεχόμενη μὴ νόμιμη ἀγορὰ τοῦ ἀκινήτου.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΙ ΔΙΚΑΣΤΕΣ - ΜΑΡΤΥΡΕΣ. Στ. 5-9: *δίκης γενομένης [πρὸς] τοῖς βασιλικοῖς δικαστῆσι στατήρων χρυσῶν τεσσαράκοντα. Μάρτι υ]ρες τούτων*. Ἡ πρόθεση πρὸς σημαίνει ἐνώπιον, μὲ τὴν παρουσία<sup>22</sup>. Ἰδιαιτρῆς σπουδαιότητος εἶναι οἱ πρωτοεμφανιζόμενοι ἐδῶ *βασιλικοὶ δικασταί*, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἔγινε ἡ ἀγοραπωλησία καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς τιμῆς τοῦ ἀμπελιοῦ. Ἡ ἐκδίκαση τῆς ὠνῆς ἀπὸ τοὺς δικαστὲς αὐτοὺς ἴσως ὀφειλόταν στὸ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀμπέλι πού ἦταν ἰδιοκτησία τοῦ *Φιλάγρου* καὶ τοῦ *Βουκάρτα*, ἐνῶ οἱ πωλητὲς εἶναι ἡ γυναῖκα τοῦ *Φιλάγρου* καὶ ὁ *Βουκάρτα*, πιθανότατα ὁ γιὸς τοῦ *Φιλάγρου*. Ἐνα παρόμοιο παράδειγμα συναντᾶται σὲ ὠνὴ τῆς Ἀμφίπολης, ὅπου κάποιος Πολυκράτης ἀγοράζει τὰ ἀκίνητα ἀπὸ τοὺς κληρονόμους (*παρὰ τῆς Σωστράτου γυναικὸς καὶ τῶν παίδων τῶν Σωστράτου*)<sup>23</sup>. Στὶς παραπάνω ἀγοραπωλησίες οἱ γυναῖκες - κληρονόμοι, πού ἀναφέρονται μόνο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου τους, ἐμφανίζονται κυρίες τοῦ ἑαυτοῦ τους, ἔχοντας πλήρη ἰκανότητα δικαιοπραξίας ἀκινήτου<sup>24</sup>.

Στὴ Μακεδονία δικαστὲς χωρὶς τὸν τίτλο *βασιλικοὶ* εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ τέσσερις ἐπιγραφές. Πρόκειται γιὰ τὸν προαναφερθέντα κατάλογο ὠνῶν ἀπὸ τῆ

21. Γιὰ τὸ θέμα βλ. Γιούνη, Ὠναί, 43 κέξ.

22. *LSJ* 9λ. πρὸς.

23. Hatzopoulos, *Amphipolis*, 24 κέξ.

24. Γιὰ τὸ θέμα, βλ. Γιούνη, Ὠναί, 35 κέξ.

Μιέζα (β' μισό τοῦ 3ου αἰ.)<sup>25</sup>, γιὰ τὸ *διάγραμμα* τοῦ Φιλίππου Ε' ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη (187/6 π.Χ.)<sup>26</sup>, γιὰ τὸ ψήφισμα τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀδμήτου Βόκρου, ὅπου ἀναφέρονται πέντε δικαστῆς<sup>27</sup> καὶ γιὰ τὴν ἐπιγραφή τῆς Δράμας ποὺ διασώζει στρατιωτικὸ *διάγραμμα* τοῦ Φιλίππου Ε' <sup>28</sup>. Εἶναι γεγονός ὅτι ὑπάρχει σαφὴς διάκριση μεταξύ τῶν *βασιλικῶν δικαστῶν*<sup>29</sup> τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀσβεσταριου καὶ τῶν *δικαστῶν* ποὺ ἀναφέρονται στὶς παραπάνω ἐπιγραφές. Στὸν κατάλογο ὠνῶν ἀπὸ τὴ Μιέζα ἔχει ὑποστηριχθεῖ ἀπὸ τὸν πρῶτο ἐκδότη τοῦ ὅτι οἱ *μάρτυρες δικαστῶν* πιθανὸν εἶναι βασιλικοὶ δικαστῆς ποὺ παρίστανται ὡς μάρτυρες<sup>30</sup>. Στὶς δικαιοπραξίες αὐτὲς παρατηρεῖται πράγματι σχολαστικότητα στὴν καταγραφή τῶν ἀκινήτων καὶ τοῦ χρόνου ποὺ ἔγιναν, σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὲς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀσβεσταριου, ὅπου ἡ διατύπωση εἶναι συνοπτικότερη. Συνήθως ὁ ἀριθμὸς τῶν μαρτύρων στὶς ὠνές κυμαίνεται ἀπὸ δύο ἕως πέντε<sup>31</sup>. Γιὰ παράδειγμα στὴν περίπτωση τῆς πρώτης ἀγοραπωλησίας ἀπὸ τὴ Μιέζα οἱ *μάρτυρες* εἶναι πέντε καὶ ἀναφέρονται μὲ τὰ πατρωνυμικά ἢ ἀκόμα καὶ μὲ τὰ ἐθνικά τους. Στὴ δευτέρη καὶ τρίτη ὠνή τοῦ καταλόγου τῆς Μιέζας

25. Πέτσας, Ὠναί Ἡμαθίας, 35.

26. Βλ. IG X 2, 1, 3. Ἀπὸ τὴν ἐκτενέστατη βιβλιογραφία τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς ἀναφέρουμε ἐδῶ ἐνδεικτικά τὶς μελέτες τῶν Σ. Πελεκίδη, *Ἀπὸ τὴν Πολιτεία καὶ Κοινωνία τῆς Ἀρχαίας Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1934, 5-23· C. B. Welles, "New Texts from the Chancery of Philip V of Macedonia and the Problem of the Diagramma", *AJA* 42, 1938, 249-51· M. Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecques*, Παρίσι 1938, τόμ. I, 261-70· H. Bengston, *Die Strategie in der hellenistischen Zeit*, Μόναχο 1937-1952, τόμ. II, 326, ἀρ. 3· M. Rostovtzeff, *Social and Economical History of the Hellenistic World*, Ὁξφόρδη 1957 2, τόμ. I, 440 καὶ τόμ. III, 1429, ἀρ. 241· A. Heuss, *Stadt und Herrscher des Hellenismus*, Aalen 1963<sup>2</sup>, 286· J. Touloumakos, "Δικασταί=Judices?", *Historia* 18, 1968, 407-21 καὶ τελευταῖα B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 22), Ἀθήνα 1996 τόμ. I, 377-80 καὶ *Institutions II* 39-40, ἀρ. 15, πίν. XX.

27. Βλ. Πελεκίδης, ὅ.π. 17 καὶ Hatzopoulos, *Institutions II* 67-8, ἀρ. 50, πίν. XLVIII.

28. Π. Νίγδελος - Κ. Σισμανίδης, "Δύο ἀντίγραφα ἑνὸς ἐπιστρατευτικοῦ διαγράμματος τοῦ Φιλίππου Ε' (οἱ ἐπιγραφές ἀρ. 6660 Μουσ. Θεσσαλονίκης καὶ 207 συλλογῆς Ποτίδαιας)", *Ἀρχαία Μακεδονία VI* (ὑπὸ ἐκτύπωση).

29. Οἱ βασιλικοὶ δικασταί θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἓνα δευτεροβάθμιο δικαστικὸ ὄργανο, ὀρισμένο ἀπὸ τὸ βασιλιά, ποὺ μεταξύ τῶν καθηκόντων τους θὰ ἦταν καὶ ἡ ἐκδίκαση ἀποφάσεων τοπικῶν δικαστῶν (δικαστῶν τῶν μακεδονικῶν πόλεων), ὅπως λ.χ. ἀποφάσεων σχετικῶν μὲ δικαιοπραξίες ἀγοραπωλησιῶν, οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν γίνε ἀποδεκτές ἀπὸ τοὺς συμβαλλομένους. Ἡ προσαρμὴ στὸ ὄργανο αὐτὸ στὴν περίπτωση τῆς πρώτης ὠνῆς τῆς νέας ἐπιγραφῆς, ποὺ πιθανότατα ὀφειλόταν σὲ κληρονομικὲς διαφορὲς, σχετιζόταν καὶ μὲ τὸ *ἐπάνιον*, τὸ γνωστὸ τέλος ποὺ καταβαλλόταν στὸ βασιλικὸ θησαυροφυλάκιο.

30. Πέτσας, Ὠναί Ἡμαθίας, 13, 23.

31. Γιὰ τὸ θέμα, βλ. Γιούνη, Ὠναί, 46 κέξ, ὅπου ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

οί *μάρτυρες* διακρίνονται σε δύο κατηγορίες με τους χαρακτηρισμούς *μάρτυρες δικαστῶν* και στους *μάρτυρες ἐναντία δικαστῶν*. Ὑποστηρίχθηκε ὅτι οἱ μάρτυρες τῆς πρώτης κατηγορίας ἦταν περιβεβλημένοι με κάποια ἀρχή, ἐνῶ τῆς δεύτερης ἦταν ἀπλοὶ ἰδιῶτες. Ἐπίσης, θεωρήθηκε ὅτι, ἂν οἱ *μάρτυρες δικαστῶν* εἶχαν ἀρμοδιότητες ἀντίστοιχες με αὐτὲς τῶν *βασιλικῶν δικαστῶν* στὴν Δούρα-Εὐρωπὸ (1ος μ.Χ. αἰ.), τότε σημαίνει ὅτι ἦταν ἄρχοντες, τοπικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, πού μεταξὺ τῶν καθηκόντων τους ἦταν καὶ αὐτὸ τῆς παράστασης ὡς μαρτύρων κατὰ τὴ σύναψη ἀγοραπωλησιῶν<sup>32</sup>.

Ἐντύπωση προξενεῖ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μαρτύρων (*μάρτυρες τούτων*) στὴν πρώτη ὠνὴ εἶναι ὀκτώ, ἐνῶ στὴ δεύτερη ἔξι (ἀπλῶς *μάρτυρες*). Τὰ προβλήματα πού συνδέονται τόσο με τὴ χρήση τῶν χαρακτηρισμῶν αὐτῶν, ὅσο καὶ με τὸ διαφορετικὸ ἀριθμὸ μαρτύρων δὲ μποροῦν νὰ ἐξεταστοῦν ἐκτενῶς ἐδῶ. Τὸ ὅτι ὁμως ὑπάρχουν ὀκτὼ μάρτυρες στὴν πρώτη ὠνὴ ἴσως οφείλεται στὴν ἰδιαιτερότητα τῆς δικαιοπραξίας, πού ἔγινε ὕστερα ἀπὸ δίκη.

**ΤΙΜΗ.** Τὸ ἀντίτιμο πού καταβάλλεται ἀπὸ τοὺς ἀγοραστὲς στὶς δύο ὠνὲς γιὰ τὶς ἀμπέλους ἀναφέρεται ὀλογράφως. Στὴν πρώτη καθορίζεται στους σαράντα στατήρες καὶ στὴ δεύτερη στους σαράντα πέντε. Με βάση τὴν ἀξία μπορεῖ νὰ γίνῃ προσπάθεια ὑπολογισμοῦ τῆς ἔκτασης τοῦ ἀμπελιοῦ. Στὴν Ἀμφίπολη καὶ στὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. ἀμπέλι ἔκτασης ἔξι πλέθρων (ἓνα πλέθρον = 867 τ.μ.), δηλαδή γύρω στὰ πεντέμισι στρέμματα, πωλήθηκε ἀντὶ 320 δραχμῶν<sup>33</sup> (=26, 67 στατήρες, με ἀξία στατήρα στὰ χρόνια τοῦ Φιλίππου Β΄ 12 δραχμῆς). Οἱ τιμὲς τοῦ ἀμπελιοῦ τῶν ὠνῶν τοῦ Ἀσβεσταριοῦ (40 καὶ 45 στατήρες= 400 καὶ 450 δραχμῆς ἀντίστοιχα, με ἀξία στατήρα μετὰ τὸν Ἀλέξανδρο Γ΄ 10 δραχμῆς) δείχνουν ὅτι ἡ ἔκτασή του, θὰ ἦταν προφανῶς μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴν τῆς Ἀμφίπολης, ἂν ληφθεῖ ὑπόψιν βέβαια ἡ χρονικὴ διαφορὰ καὶ ὁ πληθωρισμὸς τῆς ἐποχῆς.

**ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ.** Ἡ προσφορὰ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ Ἀσβεσταριοῦ στὸν τομὲα τῆς μακεδονικῆς ὀνομαστικῆς εἶναι σημαντικὴ, καθὼς σ' αὐτὴν μαρτυροῦνται εἴκοσι κύρια ὀνόματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα εἶναι πατρωνυμικό, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μᾶς ἔχει σωθεῖ ἢ κατάληξη *-τας*. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα αὐτὰ, ὀκτὼ παραδίδονται γιὰ πρώτη φορὰ (πρόκειται γιὰ τὰ ὀνόματα *Βουκάρτας, Βρυκκαῖος,*

32. Γιούνη, Ὠναί, 48, C. B. Welles, *The Excavations at Dura - Europos, Final Report V, I*, New Haven 1944, 98 κέξ.

33. Hatzopoulos, *Amphipolis*, 33 κέξ.

Ἐκάγαρχος, Ἐράκτωρ, Εὐρείας, Ἔρμος, Λεωχάρης καὶ Σουσίπτας), ἑπτὰ ἀναφέρονται στὶς ἐπιγραφικὲς κυρίως μαρτυρίες σπάνια (πρόκειται γιὰ τὰ ὄνοματα Ἀνδρίσκος, Ἄρμενος, Ἀρτίνας, Βάλακρος, Ὀλώιχος, Πολύαινος καὶ Χιωνίδης), ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἕξι (δηλαδή τὰ ὀνόματα Ἀντίγονος, Μένανδρος, Νικάνωρ, Νικόλαος, Φίλαγρος καὶ Φίλιππος) εἶναι γνωστὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, ποὺ ἐπιχωριάζουν στὴ Μακεδονία. Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ ταγοί φέρουν τὰ (ἐν μέρει σπάνια) ὀνόματα: Ἐκάγαρχος, Ἐράκτωρ, Μένανδρος, Ὀλώιχος καὶ Κερτίμματος. Στὴν τάξη τῶν γεωργῶν ἀνήκουν Μακεδόνες μὲ ὀνόματα ὅπως Ἀττίνας, Βουκάριτας, Βρυκκαῖος, Φίλαγρος, Φίλιππος κλπ.<sup>34</sup> Κανένα ὄνομα τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ταυτίζεται μὲ κάποιο γνωστὸ στὶς πηγὲς Μακεδόνα τῆς ἐποχῆς τῶν τελευταίων Ἀντιγονιδῶν.

Ἀνδρίσκος. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ σπάνια στὴ Μακεδονία<sup>35</sup>.

Ἀντίγονος. Πρόκειται γιὰ ὄνομα ἰδιαίτερα διαδεδομένο μεταξὺ τῶν Μακεδόνων<sup>36</sup> ποὺ φέρουν ἱστορικὰ πρόσωπα καὶ μαρτυρεῖται ἐπιγραφικὰ ἤδη ἀπὸ

34. Στὶς ὠνές τῆς Μιέζας (Πέτσας, Ὠναὶ Ἡμαθίας, 1 κέξ.) μαρτυροῦνται γεωργοὶ μὲ τὰ ὀνόματα Ἀττίνας, Φίλαγρος, Νικάνωρ καὶ Φίλιππος, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν στὴν ἐπιγραφή μὲ τὶς ὠνές τοῦ Ἀσβεσταριοῦ.

35. Ἡ ἀρχαιότερη ἐπιγραφικὴ μαρτυρία τοῦ ὀνόματος εἶναι ἀπὸ τὴν Πέλλα [4ος π.Χ. αἰ. βλ. J. M. Cormack, *Inscriptions from Pella, Edessa and Beroea*, *APF* 22 - 3 (1973 - 4) 203 κέξ.]. Μαρτυρεῖται ἐπίσης στὴν Ἀμφίπολη (μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., Hatzopoulos, *Amphipolis*, 49 κέξ.) καὶ στὴ Βάττυνα τῆς Ὀρεστίδος [Α. Ριζάκης - Ι. Τουράτσογλου, Ἐπιγραφαὶ Ἄνω Μακεδονίας, Ἀθήνα 1985, τόμ. Ι (ἐφεξῆς: *EAM*) 168 κέξ. ἀρ. 186]. Γνωστότερος ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς πηγὲς εἶναι ὁ Ἀνδρίσκος (Ψευδο-Φίλιππος), ποὺ ἔγινε βασιλιάς τῶν Μακεδόνων τὸ 149 π.Χ. καὶ πολέμησε ἐναντίον τῶν Ρωμαίων (βλ. H. Helliesen, *Andriscus and the revolt of the Macedonians 149-148 B.C.*, (διδ. διατρ.) *Wisconsin* 1968 καὶ τοῦ ἰδίου μὲ τὸν ἴδιο τίτλο στὴν Ἀρχαία Μακεδονία IV, Θεσσαλονίκη 1986, 307-14).

36. Μαρτυρεῖται στὴν Ἀλμωπία (βλ. Ἄν. Χρυσοστόμου, Ἀρχαία Ἀλμωπία Θεσσαλονίκη 1994, 82, εἰκ. 37), στὴ Βεργίνα [Χρ. Σατσόγλου - Παλιαδέλλη, *Τὰ ἐπιτάφια μνημεῖα ἀπὸ τὴν Μεγάλὴ Τούμπα τῆς Βεργίνας*, Θεσσαλονίκη 1984 (ἐφεξῆς: *Ἐπιτάφια μνημεῖα*), 271], στὴ Βέροια [Α. Tataki, *Ancient Beroea. Prosopography and Society* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 8), Ἀθήνα 1988 (ἐφεξῆς: *PB*) 109-11, ἀρ. 189-201, 346 καὶ Β. Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, "Ἀπόλλωνι, Ἀσκληπιῶ, Ὑγεία. Ἐπιγραφικὴ μαρτυρία γιὰ τὸ Ἀσκληπιεῖο Βέροιας", *ΑΔ* 39 (1984) Μελέτες, (ἐφεξῆς: Ἀσκληπιεῖο Βέροιας) 96, 98], στὸ Αἰγίνιον (*SEG* 38, 1988, 630), στὴν Πύδνα (*SEG* 38, 1988, 612), στὴ Μόρρουλο (Hatzopoulos-Loukopoulos, *Morrylos*, 68), στὰ Καλίνδοια [M. Hatzopoulos-L. Loukopoulos, *Recherches sur les marches orientales des Téménides (Anthémonte - Kalindoia)*, Ἀθήνα 1996 τόμ. II (ἐφεξῆς: *Recherches II*), 222]. Γιὰ τὴν διάδοσή του στὴν Ἄνω Μακεδονία βλ. *EAM* σ. 206-7 (17 φορές). Τὸ ὄνομα εἶναι γνωστὸ ἐπίσης στὴν Πέλλα (βλ. Δ. Παπακωνσταντίνου-Διαμαντούρου, *Πέλλα I. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις καὶ μαρτυραὶ*, Ἀθήνα 1971) 71-2, Μ. Σιγανίδου, *ΑΔ* 29 (1973-74), Β3, 713, ἀρ. 5 καὶ Π. Χρυσοστόμου, "Νέες ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν Πέλλα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς", *Τμητικὸς τόμος γιὰ τὴ Μαρία Σιγανίδου* (ὑπὸ ἔκδοσιν) (ἐφεξῆς: Νέες ἐπιγραφὲς Πέλλας)].



τόν 4ο αἰ. π.Χ. Τὸ ἀνθρωπωνύμιο κατὰ τὰ ἑλληνιστικά χρόνια διαδόθηκε εὐρύτατα σὲ πολλές περιοχές τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

*Ἄρμεννος*. Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται δύο φορές στὴ Μακεδονία<sup>37</sup>. Παράγεται ἀπὸ τὸ *ἄρμενος*, *ἄρμένη* τοῦ ρήματος *ἀραρίσκω*<sup>38</sup>.

*Ἀτινάς*. Τὸ ἀνθρωπωνύμιο αὐτό, ποὺ ἀπαντᾷ τρεῖς φορές στὴν ἐπιγραφή μας, ἐπιχωριάζει στὴ Μακεδονία<sup>39</sup> καὶ στὴ Θεσσαλία, ὅπως ἐπίσης καὶ σὲ περιοχές ὅπου ἐγκαταστάθηκαν Μακεδόνες<sup>40</sup>.

*Βάλακρος*. Γνωστὸ χαρακτηριστικὸ μακεδονικὸ ὄνομα<sup>41</sup>. Μαρτυρεῖται ἐπιγραφικὰ δύο φορές στὴ Βέροια<sup>42</sup>, ἐνῶ ἀπαντᾷ καὶ στὴν Αἴγυπτο<sup>43</sup>.

*Βουκάριος*. Σύνθετο μακεδονικὸ ἀνθρωπωνύμιο, νέο στὴ μακεδονικὴ προσωπογραφία<sup>44</sup>. Ἡ ρίζα *κάρ* (=κεφαλὴ) τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ<sup>45</sup> δείχνει τὴ

37. Στὴ Βέροια [V. Allamani-Souri -E. Voutiras, "New Documents from the Sanctuary of Herakles Kynagidas at Beroia", *Ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας. Γ' Διεθνὲς Συμπόσιο γιὰ τὴ Μακεδονία (Θεσσαλονίκη 8 - 12 Δεκεμβρίου 1993)*, Θεσσαλονίκη 1996 (ἐφεξῆς: New Documents from Beroia), 14 στ. 15, 23, πρβλ. M. B. Hatzopoulos, *Bull. épigr.* 1997, 370] καὶ στὴ Γρῆνα τῆς Ἑορδαίας (EAM 85-7, ἀρ. 87, Hatzopoulos, *Institutions II*, 41-2, ἀρ. 17). Γιὰ τὸν *Ἄρμενο Παμφωτᾶδη* βλ. F. Bechtel, *Die einstämmigen männlichen Personennamen des Griechischen, die aus Spitznamen hervorgegangen sind*, Göttingen 1898, 74. Τὸ ὄνομα ἐπίσης μαρτυρεῖται στὴ Λοκρίδα (Ἄμφισσα, *GDI* 1998) στὴ Σκάρφεια (*FD III*, 476) καὶ στὰ Αἰγύθυνα (*IG VII*, 216, 219). Τὸ ὄνομα *Ἀρμένια* ἀναφέρεται στοὺς Γόννοους (B. Helly, *Gonnoi. II: Les inscriptions*, Ἀμστερνταμ 1973, 222). Τὴν ἀποψη περὶ καταγωγῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεσσαλοῦ ἥρωα Ἄρμενου ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ φίλου τοῦ *Ίάσονος* ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα *Ἀρμένιος* - *Ἀρμένιος* διατυπώνει ὁ M. B. Sakellariou, "Infiltrations balkaniques dans la peninsule helladique à l' HR III C" *Ποικίλα*, (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 10), Ἀθήνα 1990, 121.

38. *LSJ* 9λ. *ἄρμενος*.

39. Στὴ Βέροια (Tatakī, *PB*, 120, 346), στὴ Μιέζα (Πέτσας, Ὠναὶ Ἡμαθίας, 17-18, I B, στ. 11) καὶ στὴ Λητὴ [M. Δήμιτσας, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ ἐν μνημείοις σωζομένοις, Ἀθήνα 1896 (ἐφεξῆς: *Δήμιτσας*), ἀρ. 677 = *SEG* 29, 1979, 608, στ. 8].

40. I. Russu, "Macedonica. Osservazioni sulla lingua e l'etnografia degli antichi Macedoni" *ED* 8 (1938) 174· Πέτσας, Ὠναὶ Ἡμαθίας, 17-18· Tatakī, *PB* 346, σμ. 119 καὶ *LGPNI*, 79, II 79.

41. Tatakī, *PB* 132-3, 346, σμ. 120-1.

42. Πάνταυ/[χος Βαλάκ]ρου (Ἄλλαμανῆ - Σουρῆ, Ἀσκληπείο Βέροιας, 228· πρβλ. Hatzopoulos, *Institutions II*, ἀρ. 82). *Βάλακρος Λαμέδονος* (Allamani-Souri-Voutiras, New Documents from Beroia, 15).

43. M. Launey, *Recherches sur les armées hellénistiques*, Παρίσι 1987 2 (ἐφεξῆς: *Armées hellénistiques*), τόμ. II. 1159, 1174.

44. Ὄνομα *Σουκάριος* μαρτυρεῖται στὴν Κρήτη (Launey, *Armées hellénistiques*, τόμ. II, 1166). Τὸ ὄνομα *Χάρτας* εἶναι γνωστὸ στὴ Μακεδονία (Tatakī, *PB* 331, 341, 349, σμ. 143), ὅπως καὶ τὸ *Μεγάριος* (EAM ἀρ. 168 κέξ., ἀρ. 186), ποὺ ἀναφέρεται καὶ ἄλλοῦ [γιὰ παράδειγμα ἀπὸ τοὺς Δελφοὺς βλ. K. Bringmann - H. von Steuben, *Schenkungen hellenistischer Herrscher an griechische Städte und Heiligtümer*, Βερολίνο 1995, τόμ. I, 158-

σχέση του μέ τὸ γνωστὸ Βουκεφάλας.

*Βρυκκαῖος*. Τὸ ὄνομα, ποὺ ἀπαντᾷ ἐδῶ γιὰ πρώτη φορὰ<sup>46</sup>, παράγεται προφανῶς ἀπὸ τὸ ρῆμα *βρύκω* - *βρύχω*<sup>47</sup>. Τὸ *Βρύχων* μαρτυρεῖται ὡς ἀνθρωπωνύμιο στὴ Σάμο, στὴν Κόρινθο καὶ ἄλλου<sup>48</sup>, ἐνῶ ὡς ποταμωνύμιο ἀπαντᾷ στὴ Μαγνησία καὶ στὴν Παλλήνη<sup>49</sup>. Σημειώνεται ἀκόμα ὅτι *Βρύκος* ὀνομαζόταν ἄρχος τῆς Καρπάθου καὶ οἱ κάτοικοί του *Βρυκούντιοι*<sup>50</sup>.

*Ἐκάγαρχος*. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πέντε *ταγούς*. Σύνθετο ἀνθρωπωνύμιο, ποὺ γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ γνωστὸ. Ἐκτὸς τῆς *ἐκάς*<sup>51</sup> καὶ τῆς *ἀρχός* (=ἀρχηγός) τοῦ ρήματος *ἄρχω*.

*Ἐράκτωρ*. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πέντε *ταγούς*. Σύνθετο ἀνθρωπωνύμιο, νέο στὴ μακεδονικὴ προσωπογραφία, παραγόμενο ἀπὸ τὸ ἐπιτατικὸ μόριο *ἐρι*-καὶ τὴν λέξιν *ἄκτωρ* (= ὀδηγός, ἀρχηγός)<sup>52</sup>. Τὸ ἄκτωρ εἶναι γνωστὸ καὶ ὡς μυθικὸ ὄνομα<sup>53</sup>.

*Ἐρμος*. Στὴ Μακεδονία ὑπάρχουν πολλὰ παρεμφερεῖ θεοφόρα ὀνόματα<sup>54</sup>,

9]. Ὄνόματα μέ τὸ πρῶτο συνθετικὸ ὑπάρχουν στὴ Μακεδονία, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ *Βούτιχος* (EAM 58-9, ἄρ. 47), ἀλλὰ καὶ στὴν περραιβικὴ Τριπόλη, ὅπως τὸ *Βούπλαγος* (Lucas, *Vallée de Titarèse*, 44 κέξ.).

45. A. J. van Windekens, *Dictionnaire Étymologique Complémentaire de la langue grecque. Nouvelles contributions à l'interprétation historique et comparée du vocabulaire*, Λουβαῖνη 1986, 114, λ. *κάρταλλος*.

46. Γιὰ τὸ ἀνθρωπωνύμιο καὶ ποταμωνύμιο Βρύχων, βλ. A. Avagianou, "Hermes Βρυχάλειος Ἐριούνης at Pharsalus" *Κέρονος* 10, 1997, 208-9, σημ. 12-14.

47. *LSJ* 9, λ. βρύκω-βρύχω (τρώγοντας κἀνω πολὺ κρότο, τρώγω λαίμαργα, τρίζοντας τα δόντια). Γιὰ τὸ θέμα βλ. P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Histoire de mots*, Παρίσι 1968-80 (ἐφεξῆς: *Dictionnaire étymologique*), 198-9, λ. βρύκω. Ἄλλα ὀνόματα ποὺ δείχνουν θόρυβο εἶναι τὰ Ἄζαῖος, Ἄρραβαῖος, Βόμβιχος, Βόμβος, Βόμβυλος, Βρομαῖος, Βρόντος, Ἐκαταῖος, Κυρθαῖος, Κέλαδος, Κάναχος, Ρόνγκος, Ρόθος [βλ. Bechtel, ὁ.π. (σημ. 37), 46 καὶ *Bull. épigr.* 1982, 239]. Ὄνόματα σὲ -αῖος εἶναι γνωστά στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θεσσαλία, ὅπως π.χ. Ἀδαῖος, Ἀνταῖος, Ἀγοραῖος, Ἀλκαῖος, Ἀργαῖος, Ἀρραβαῖος, Ἀρριδαῖος, Βιαῖος, Βαρναῖος, Γενναῖος, Δαμαῖος, Ἐρρεβαῖος, Εὐφραῖος, Κυρθαῖος, Μουσαῖος, Λιμναῖος, Πετραῖος, Πεισαῖος, Πολεμαῖος κτλ.

48. Σάμος (*LGPNI*, 105). Πλάταια (*SEG* 34, 1984, 280). Ἄλλου<sup>5</sup> (*SEG* 31, 1981, 731). Γιὰ ἕναν *Βρυχωνίδα*, πρόξενο τῶν Λουσεατῶν βλ. *IGV*, 2, 387.

49. Μαγνησία (F. Staehlin, *Das hellenische Thessalien*, Στουτγκάρδη 1924 [ἀν. 1967], 44-5). Παλλήνη (Ἡσύχιος, λ. *Βρύχων*).

50. *LGPNI*, 367 πρβλ. S.L. Ager, *Interstate Arbitrations in the Greek World 337 - 90 B.C.*, Καλιφόρνια 1996, 150 κέξ.

51. Chantraine, 328, Ἡσύχιος, λ. *βεκάς*· *μακράν*.

52. Van Windekens, ὁ.π. (σημ. 45), 79-80 *LSJ* 9, λ. *ἄκτωρ*.

53. Βλ. *REI*, I (1894), 1216-17, λ. ἄκτωρ. *LIMC* I, I (1981), 472-76, λ. ἄκτωρ· ἄκτοριονε (R. Hampe). Ὄνομα Ἐκτωρ μαρτυρεῖται σὲ ὠνὴ τῆς Μιέζας (Πέτσας, Ὄναι Ἡμαθίας, 5-7). Γιὰ τὸ ὄνομα Πολύκτωρ βλ. *SEG* 30, 1980, 808.

54. Γιὰ παράδειγμα τὸ *Ἐρμόφιλος* εἶναι γνωστὸ στὴ Βέροια (Tatakis, *PB*, ἄρ. 564), τὸ

ἀλλά τὸ ἀνθρωπωνύμιο αὐτὸ μὲ τὴ συγκεκριμένη μορφή, ἀπὸ ὅσο γνωρίζω, παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορὰ ἐδῶ, ἐνῶ ὡς ὑδρωνύμιο εἶναι γνωστὸ στὴ Μικρὰ Ἀσία<sup>55</sup> καὶ στὴν Ἀττικὴ<sup>56</sup>.

*Εὐρείας*. Τὸ ὄνομα μὲ αὐτὴ τὴ γραφὴ ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Μακεδονία. Εἶναι ὅμως συχνὸ στὸ Πύθιον<sup>57</sup> τῆς Περραιβίας, πού ἀνῆκε στὴ Μακεδονία. Ἄλλες γραφές τοῦ ὀνόματος (*Εὐρέας* καὶ *Εὐρύας*) δὲν εἶναι ἄγνωστες στὴ Μακεδονία ἢ ἄλλου<sup>58</sup>.

*Κερίμματος*. Σπάνιο ἀνθρωπωνύμιο<sup>59</sup> πὸν τὸ φέρουν δύο Μακεδόνες στὴ Βέροια<sup>60</sup>, ἓνας στὴ Θεσσαλονίκη<sup>61</sup>, τρεῖς στὰ Καλίνδεια<sup>62</sup>, ἓνας στὴν Ὀρεσίδα<sup>63</sup>, καθὼς καὶ ἓνας Ἀμφιπολίτης στὴν πτολεμαϊκὴ Αἴγυπτο.<sup>64</sup>

*Λεωχάρης*. Τὸ ὄνομα ἐμφανίζεται, ἀπὸ ὅσο γνωρίζω, ἐπίσης γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἐπιγραφή τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ αὐτὸ ὀφείλεται πιθανότατα σὲ σύμπτωση τῆς ἐπιγραφικῆς παράδοσης, καθὼς τὸ ὄνομα εἶναι συνηθέστατο στὸν ἑλληνικὸ κόσμον<sup>65</sup>.

*Ἐρμόλαος* στὴ Λητὴ (*Δήμιτσας*, ἀρ. 678). Τὸ *Ἐρμων* μαρτυρεῖται στὴ Βέροια (Allamani-Souri-Voutiras, New Documents from Beroea, 14) στὴ Θεσσαλονίκη (*Δήμιτσας*, 596 καὶ *IG X, 2, 1, 286*), στὶς Αἰγές (Σαατοσόγλου-Παλιαδέλη, *Ἐπιτάφια μνημεῖα*, 135 κέξ., πίν. 35, 274, ἀρ. 23) καὶ στὴν Αἴγυπτο (βλ. *Pros. Ptol. II, 2785-IV8806-VI, 17186*). Τὸ *Ἐρμούτας* στὴ Βέροια (Allamani-Souri-Voutiras, New Documents from Beroea, 13 κέξ.) καὶ στὴν Ἀμφιπολὴ (*Δήμιτσας*, 886 = *SEG*, 19, 1969, 580). Τὰ ὀνόματα *Ἐρμῆς*, *Ἐρμᾶς*, *Ἐρμαῖος*, *Ἐρμαδίων*, *Ἐρμηόνη-Ἐρμῶνη* ἀναφέρονται ἐπίσης στὴ Βέροια (Tataki, *PB*, ἀρ. 450 κέξ.)

55. *Bull. épigr.* 1969, 572, *LIMCV*, 1 (1990), 390-91, σ. 521. λ. *Ἐρμος* (H.A. Cahn).

56. *Bull. épigr.* 1968, 428.

57. Lucas, *Vallée de Titarèse*, 335, ἀρ. 2A, στ. 17-344, ἀρ. 2D, στ. 19-20-348, ἀρ. 2E, στ. 14-15.

58. Τὸ *Εὐρέας* εἶναι γνωστὸ στὴ Μακεδονία (*Bull. épigr.* 1971, 402), τὸ *Εὐρύας* στὴ Μαντίνεια (*Bull. épigr.* 1969, 263).

59. Γιὰ τὸ ὄνομα στὶς γραμματειακὲς πηγές βλ. H. Herve, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, Μόναχο 1926, τόμ. I (ἐφεξῆς: *Das Alexanderreich*), ἀρ. 514. Γενικὰ γιὰ τὸ ὄνομα βλ. L. Robert, "Les inscriptions de Thessalonique", *RPh* 48, 1974, 244-45· *Bull. épigr.* 1978, 295· O. Masson, "Deux noms doriens chez Callimaque", *RPh* 50, 1976, 30-1 Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 27-1.

60. Tataki, *PB*, 190, ἀρ. 684-5 καὶ 362, σμ. 241.

61. *IG X, 2, 1, 68*, στ. 35.

62. Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 270-1.

63. *EAM*, ἀρ. 191, πρβλ. Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 271, σμ. 1.

64. O. Masson, ὁ.π. (σμ. 59), 31.

65. Ἐνα ὄνομα μὲ τὸ ἴδιο πρῶτο συνθετικὸ πὸν ἀπαντᾷ ἐπίσης στὴ Μακεδονία εἶναι τὸ Λεώκριτος: Hatzopoulos-Loukopoulou, *Recherches II*, 280-1.

**Μένανδρος.** Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς πέντε ταγοὺς τῆς δεύτερης ὠνῆς. Πρόκει-  
ται γιὰ κοινὸ ἑλληνικὸ ὄνομα ἰδιαίτερα δημοφιλὲς στὴ Μακεδονία κατὰ τὴν  
ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ, ποὺ φέρουν ἱστορικὲς προσωπικότητες τῆς Μακεδονίας,  
ἀλλὰ καὶ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας μακεδονικῶν πόλεων<sup>66</sup>.

**Νικόλαος.** Τὸ ὄνομα εἶναι συνηθισμένο στὸν ἑλληνικὸ κόσμο (γιὰ παρά-  
δειγμα στὴ Λοκρῖδα, τὴν Αἰτωλία, στὴν Ἥπειρο, στὴ Θεσσαλία, στὴν Κῶ κλπ.).  
Στὴ Μακεδονία ἐπιχωριάζει ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῆς Ὁρεστίδας<sup>67</sup>. Σύμφωνα  
να μὲ τὶς γραμματειακὲς πηγὲς τὸ ὄνομα φέρουν διάφοροι Μακεδόνες ἤδη ἀπὸ  
τὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.<sup>68</sup>.

**Νικάνωρ.** Ὁ βεβαιωτὴς στὴ δεύτερη ὠνή. Τὸ ὄνομα ἐπιχωριάζει στὴ Μακε-  
δονία<sup>69</sup> ἀλλὰ καὶ στὸ Πύθιον τῆς περραιβικῆς Τρίπολης<sup>70</sup>.

**Ὀλώιχος.** Τὸ σπάνιο αὐτὸ ἀνθρωπωνύμιο ἐμφανίζεται στὴ Μόρρυλο<sup>71</sup> καὶ  
στὴν Ἄργιλο (= Ἀμφίπολη)<sup>72</sup>. Στὸ ψήφισμα τῆς Μορρυλίου γιὰ τὸν Παράμοιο  
Σαμαγόρου, ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἄρχοντες τῆς πόλης ὀνομάζεται Μένανδρος

**66.** Berve, *Das Alexanderreich*, 322, 501, 824. Γιὰ τὸν Μένανδρο Χαρικλέους (;), ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐπιφανεῖς ἀξιωματοῦχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἀντιγόνου βλ. P. A. Billows, *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Μπέρκλεϋ 1990, 59, 62-3, 77, 85, 239, 249 καὶ 402-3 (εἰδικὰ γιὰ τὴν καριέρα του). Γιὰ τὸ ὄνομα στὶς Αἰγὲς καὶ ἄλλοι βλ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, *Ἐπιτάφια μνημεῖα* 281, ἀρ. 53. Στὴ Βέροια καὶ ἄλλοι βλ. Tatakī, *PB*, 226-27, 336, σημ. 970-71). Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ ἐπίσης στὴν Ἑδεσσα [A. Tatakī, *Macedonian Edessa, Prosopography and Onomasticon* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 18), Ἀθήνα 1994 (ἐφεξῆς *PE*), 41, ἀρ. 92· 58-9, ἀρ. 207· 10, ἀρ. 80, 82], στὴ Θεσσαλονίκη (*IGX*, 2, 1, 1028), στὴ Μόρρυλο (Hatzopoulos-Loukopolou, *Morrylos*, 23, σημ. 5), στὰ Καλίνδοια (M. B. Hatzopoulos - L. D. Loukopolou, *Recherches sur les marches des Temenides (Anthemónite - Kalindoia)*, Ἀθήνα 1992, τόμ. I, 87 κέξ., στ. 6-7, 34, 45, 51· 90-91, στ. 11-12· 91 κ.έ., στ. 39· 111 κέξ., στ. 17-19, 29) καὶ Ἄνω Μακεδονία (*EAM*, 59γ, 99, 102, 127).

**67.** Ὁρεστίδα (*EAM*, πίν. στίς σ. 214-5). Βέροια καὶ ἄλλοι (Tatakī, *PB*, 336, σημ. 33, Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, Ἀσκληπιεῖο Βέροιας 90, 94·Launey, *Armées hellénistiques* II, 1131, 1136, 1236).

**68.** Berve, *Das Alexanderreich*, 60-604.

**69.** Βέροια καὶ ἄλλοι (Tatakī, *PB*, 347-8. Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, Ἀσκληπιεῖο Βέροιας 93). Ἑδεσσα (Tatakī, *PE*, 61, ἀρ. 223. Καλίνδοια [Hatzopoulos-Loukopolou, ὅ.π. (σημ. 66), 87 κέξ. K 9, στ. 61· K 12, στ. 17· 110 κέξ., ἀρ. 31, στ. 15, στ. 33-4]. Στενά Παιονίας (V. Bozinovska - Kalpakcki, *ŽA* 44, 1994, 175-9, πρβλ. M. B. Hatzopoulos, *Bull. épigr.* 1997, 416).

**70.** Lucas, *Vallée de Titarèse*, 525.

**71.** Hatzopoulos-Loukopolou, *Morrylos*, 17, 23, σημ. 6.

**72.** Ἐνας Ὀλώιχος, γιὸς τοῦ Ἀμύντα μαρτυρεῖται σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἄργιλο (Ἀμφίπολη), ποὺ χρονολογεῖται στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. βλ. D. Hereward, "Inscriptions from Amorgos, Hagios Eustratios and Thrace", *Palaeologia* 14 (1968) 139-40, ἀρ. 4, πρβλ. L. Robert, ὅ.π. [σημ. 59], 193, ἀρ. 4 καὶ *Bull. épigr.* 1696, 372. Γιὰ τὸ ὄνομα στὰ ρωμαϊκὰ χρόνια βλ. *Bull. épigr.* 1677, 279.

Ἰολώιχου<sup>73</sup>, ἐνῶ στὸ ψήφισμα τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὸν Ἄδμητο Βόκρου<sup>74</sup> ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς πέντε δικαστὲς ὀνομάζεται ἐπίσης Μένανδρος. Στὴ Μακεδονία ὁ μῆνας Λάωιος ἢ Ἰολώιος<sup>75</sup> μᾶλλον σχετίζεται μὲ τὶς λατρεῖες τοῦ Διὸς Ἰομολώου-Ἰομολώου καὶ τῆς Δήμητρας Ἰομολώιας-Ἰομολώας<sup>76</sup>, στὴ Βοιωτία καὶ στὴν Αἰτωλία. Ἰομολώιος σημαίνει ὁμόβουλος. Στὴ Θήβα μαρτυρεῖται συχνὰ τὸ ὄνομα Ἰομολώιχος<sup>77</sup> ἐνῶ στὴ Μακεδονία μὲ ἀπλολογία τὸ Ἰολώιχος.

Πολύαινος. Ὄνομα μὲ πανελλήνια διάδοση<sup>78</sup> ποὺ φέρουν διάφοροι Μακεδόνες<sup>79</sup>.

Σοσίππας. Ἄν εἶναι σωστὴ ἢ ἀνάγνωση καὶ δὲν πρόκειται γιὰ λάθος τοῦ χαρακτῆ (ἀντὶ Σωσίππας), τότε ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἕνα ἀνθρωπωνύμιο ποὺ ἀπαντᾷ γιὰ πρώτη φορά τουλάχιστον στὴ Μακεδονία<sup>80</sup>.

Φίλαγρος. Τὸ σύνθετο αὐτὸ ἀνθρωπωνύμιο ἀναφέρεται τρεῖς φορὲς στὴν ἐπιγραφή. Ὄνομα μὲ πανελλήνια διάδοση<sup>81</sup>, ποὺ ἐπιχωριάζει καὶ στὴ Μακεδονία<sup>82</sup>.

73. Hatzopoulos-Loukopolou, *Morrylos*, 17, κέξ.

74. Hatzopoulos, *Institutions II*, 67-8, ἀρ. 50, πίν. XLVIII.

75. Kalleris, *Anciens Macédoniens*, 568-9. Γιὰ τὴ γραφὴ Ἰολώιος βλ. Hatzopoulos, *Institutions II*, ἀρ. 52 (ψήφισμα τῆς Θεσσαλονίκης, 223 π.Χ.).

76. A. B. Cook, *A Study in Ancient Religion*, Ν. Ὑόρκη 1965, τόμ. II, 2, 900-1. H. Schwabl, *Zeus, RE Suppl. Bd. XV*, Μόναχο 1978, 1468-9, Kalleris, *Anciens Macédoniens*, 568-9. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ ὁμός- ὁμαλός- ὁμαλὲν- ὁμαλίζω- ὁμαλύνω βλ. Chantraine, *Dictionnaire étymologique*, 799-800.

77. Στ. Ν. Κουμανούδης, *Θηβαϊκὴ Προσωπογραφία*, Ἀθήνα 1979, ἀρ. 1519-34.

78. *LGPN I*, 376. II, 371.

79. Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται σὲ ὠνὴ τῆς Ἀμφίπολης (Hatzopoulos, *Amphipolis*, 39 κέξ., εἰκ. 10-11). Launey, *Armée hellénistiques*, II, 1168, 1256. Πολύαινος ὀνομαζόταν καὶ ὁ γνωστός Μακεδόνας συγγραφεὺς τῶν Στρατηγημάτων, *RE XXI*, 1432-36 λ., Πολύαινος (F. Lammert).

80. Γιὰ τὰ ὀνόματα Σωσίππας, Σώσιππος βλ. *LGPN I*, 423. Γιὰ ἕνα Σοσσιανό, διοικητὴ τῆς Φοινίκης βλ. *Bull. épigr.* 1932, σ. 227.

81. Μαρτυρεῖται στὴ Θεσσαλία [Φάροσαλο, J. C. Decourt, *Inscriptions de Thessalie I, Les cités de la vallée de l'Enipeus*, Παρίσι 1995, ἀρ. 50], στὴ Χαλκίδα (*SEG 24*, 1974, 888), στὴν Ἀθήνα (*SEG 27*, 1977, 722-30, 1980, 110 καὶ 568-32, 982, 38 καὶ 420 καὶ ἀκόμη 33, 1983, 167), στὴ Σερδικὴ τῆς Θράκης (*SEG 30*, 1980, 745), στὴ Στρατονίκεια (*SEG 27*, 1977, 722).

82. Μιέξα (Πέτσας, Ὠναὶ Ἡμαθίας, I, 36, IΔ, στ. 28 καὶ II Η, στ. 22), Πέλλα [Χρυσοστόμου, Νέες Ἐπιγραφὲς Πέλλας (ὑπὸ ἐκδοσῆ)], Καλίνδουα (Hatzopoulos-Loukopolou, *Recherches II*, 318, 83), Ἀμφίπολη (*Bull. épigr.* 1990, 485). Βάττυνα Ὀρεσιτίδος (*EAM*, ἀρ. 186), Ἡράκλεια Λυγκηστίδος [Θ. Δ. Ἀξενίδης, "Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς ἀρχαίας Θεσσαλίας", *Πλάτων* 5 (1952) 211-6, πρβλ. Δ. Κανατσούλης, *Μακεδονικὴ Προσωπογραφία*, Θεσσαλονίκη 1967, 32-3, ἀρ. 1776], Στύβερα (*SEG 38*, 1988, 680). Ἐπίσης ἕνας [-] αγρός Ἰπποστράτου, ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφή τοῦ Πυθίου (Lucas, *Vallée de*



*Φίλιππος*. Τὸ ὄνομα ποὺ εἶναι διαδεδομένο σὲ ὅλο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο καὶ στὴ Δύση παραμένει ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συχνὰ ἀνθρωπωνύμια στὴ Μακεδονία<sup>83</sup>.

*Χιωνίδης*. Τὸ μοναδικὸ αὐτὸ πατρωνυμικὸ στὴν ἐπιγραφή εἶναι πανελλήνιο ἀνθρωπωνύμιο<sup>84</sup> ποὺ ἀπαντᾷ σπάνια στὴ Μακεδονία<sup>85</sup>.

-*ΤΑΣ*. Ἐπὶ τὸ ὄνομα σώζεται μόνον ἡ κατάληξη -τας, τὴν ὁποία ἔχουν πολλὰ μακεδονικὰ ὀνόματα, ὅπως γιὰ παράδειγμα *Ἀλκέτας*, *Ἀμύντας*, *Βοιδίτας*, *Ἐακύντας*, *Ἐρμοίτας*, *Ἰππότας*, *Λαρέτας* (= *Λαγέτας*), *Μαχάτας*, *Μεγάρτας*, *Μενοίτας*, *Περ(ε,ο)λίτας*, *Τασοίτας*, *Φιλώτας*, *Χάρτας*<sup>86</sup>.

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΑΜΠΕΛΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕΛΛΑΙΑ ΧΩΡΑ. Ὁ ἀρχαῖος οἰκισμὸς τῶν προϊστορικῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων τοῦ Ἀσβεσταρίου βρίσκεται στὸ λόφο Κούλα, ποὺ περιβάλλεται ἀπὸ δύο βραχίονες ρεμάτων, οἱ ὁποῖοι κατέρχονται ἀπὸ τὸ Πάϊκο. Ὁ λόφος αὐτὸς ἔχει στὴ νότια βάση του πηγὴ νεροῦ, τὸ λεγόμενο Ἀγίασμα. Ἀπὸ τὶς ἐπιχώσεις λάκκων, τὶς ὁποῖες ἔχουν ἀνοίξει στὸν οἰκισμὸ τὰ τελευταῖα χρόνια θησαυροθηρῆς, διαπιστώθηκαν στρώματα καταστροφῆς μὲ κεραμίδες λακωνικοῦ τύπου, ἀποθηκευτικά καὶ ἄλλα ἀβαθῆ ἀγγεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀγγεῖα μελαμβαφῆ, ποὺ μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σιδήρου ἕως καὶ τὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ καὶ τὴν παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ ὁ οἰκισμὸς μετακινήθηκε στὸ πλάτωμα τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ, ὅπου ὑπάρχουν πηγὲς νεροῦ. Ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ νεκροταφεῖο τοῦ οἰκισμοῦ αὐτοῦ προέρχεται ἡ μαρμαρίνη ἐνεπίγραφο πλάκα τοῦ α' μισοῦ τοῦ 3ου αἰ. μ. Χ. ποὺ ἔστησαν στὸν τάφο τῆς Ἑλπίδος καὶ τοῦ Συμφόρου τὸ παιδί ἢ τὰ παιδιά τους<sup>87</sup>. Ἡ εὐφορὴ περιοχὴ τῆς κώ-

---

*Titarèse*, 341, ἀρ. 2C, στ. 16) μᾶλλον συμπληρώνεται μὲ τὸ παραπάνω πρῶτο συνθετικὸ.

83. Στὶς ἀναφορὲς τῶν ὀνομάτων στὴν παλαιότερη βιβλιογραφία (Tatakī, *PB* 356, Ἀλλαμανῆ-Σουρῆ, Ἀσκληπιεῖο Βέροιας, 92) πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλες [βλ. Hatzopoulos, *Amphipolis*, 34, 48· Hatzopoulos-Loukopolou, ὁ.π. (σημ. 66), 87, *K9*, στ. 55-*SEG* 38, 1988, 680, 614 (Εὐρωπός)- *SEG* 38, 1988, 666 (Πύδνα) καὶ *SEG* 38 (1988) 675, 677, 679-4 (Στύβεσσα)]. Γιὰ τὴ συχνὴ παρουσίαν τοῦ ὀνόματος στὴν περραιβικὴ Τριπόλη βλ. Lucas, *Vallée de Titarèse*, 531.

84. Χίος (*LGPN* I, 486), Κόρινθος (*SEG* 26, 1976, 392), Ραμνοῦς (*SEG* 31, 1981, 194) καὶ ἄλλοῦ (*SEG* 32, 1982, 102).

85. Στὴν Ἀλλάντη (Α.Β. Tatakī, *Macedonian abroad*, Ἀθήνα 1998, 43-4), στὴ Στρέψα (Hatzopoulos, *Chalcidique Centrale*, 17 κέξ· τοῦ ἰδίου, *Institutions II*, 45-6, ἀρ. 22, πίν. XXV) καὶ στὴν Ὀλυνθο (*SEG* 27, 1977, 296).

86. Ἄ. Παναγιώτου, "Γλωσσικὲς παρατηρήσεις σὲ μακεδονικὲς ἐπιγραφές", *Ἀρχαία Μακεδονία* IV, Θεσσαλονίκη 1986, 422-3.

87. Χρυσοστόμου, Νέες Ἐπιγραφές Πέλλας (ὑπὸ ἐκδοσιν).

μης τοῦ Ἀσβεσταριοῦ, πού βρίσκεται κοντά στοὺς πρόποδες τοῦ μεσαίου ὄγκου τοῦ Πάϊκου, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὅπως καὶ σήμερα, διαθέτει ιδιαίτερα εὐνοϊκὲς κλιματολογικὲς συνθήκες. Οἱ βοσκότοποι τῆς περιοχῆς εἶναι ἀκόμα καὶ σήμερα ὀνομαστοὶ καὶ στὶς μικρὲς κοιλάδες μὲ τὴν πυκνὴ βλάστηση ἀφθονοῦν οἱ πηγές. Ἐπομένως, ἡ περιοχή κατὰ τὴν ἱστορικὴ ἐποχὴ ἦταν κατάλληλη τόσο γιὰ τὴν κτηνοτροφία, ὅσο καὶ τὴ γεωργία. Σήμερα εὐδοκιοῦν ιδιαίτερα οἱ ροδιές, οἱ ἀχλαδιές, οἱ ροδακινιές, οἱ βερυκοκιές, οἱ συκιές, οἱ ἐλιές καὶ οἱ ἀμυγδαλιές, ἐνῶ τὰ ἀμπέλια καταλαμβάνουν σημαντικὲς ἐκτάσεις. Στὶς μικρὲς κοιλάδες ἀφθονοῦσε μέχρι πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια τὸ κυνήγι ἄγριων ζώων καὶ πουλιῶν. Κατὰ συνέπεια τὰ παραπάνω δεδομένα ἀποτελέσαν ἰδανικὲς συνθήκες γιὰ τὴν ἐγκατάσταση καὶ δράση τοῦ ἀνθρώπου στὴν περιοχή ἤδη ἀπὸ τὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ<sup>88</sup>.

Ὁ ἀρχαῖος οἰκισμὸς τοῦ Ἀσβεσταριοῦ βρίσκεται σὲ ἀπόσταση 14 χλμ. βορειοανατολικά τῆς Πέλλας, 12 χλμ. δυτικὰ ἀπὸ τὸν Εὐρωπὸ καὶ 6 χλμ. βόρεια ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο οἰκισμὸ τοῦ Πενταπλατάνου Γιαννιτσῶν. Ἡ παρουσία τῶν πέντε ταγῶν δείχνει ὅτι ὁ οἰκισμὸς ἀνήκε σὲ μιὰ μεγάλη γειτονικὴ πόλη. Παλαιότερα εἶχαμε ὑποστηρίξει ὅτι μεταξὺ Κύρρου καὶ Πέλλας μορεῖ νὰ τοποθετηθεῖ ἡ ἀρχαία Τύρισσα καὶ ὅτι ὁ οἰκισμὸς τοῦ Ἀσβεσταριοῦ καὶ ἐνὸς ἄλλου στὴ θέση Σιούμιτ Πενταπλατάνου θὰ μπορούσε νὰ ἀνήκουν σ' αὐτήν.<sup>89</sup> Ἡ μαρτυρία ὁμως τῆς νέας ἐπιγραφῆς μὲ τοὺς πέντε ταγοὺς δημιουργεῖ ἓνα νέο δεδομένο μὲ ιδιαίτερη βαρύτητα, τὸ ὁποῖο μᾶς ὑποχρεώνει νὰ λάβουμε ὑπόψιν καὶ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ παραπάνω οἰκισμὸς ἀνήκε μάλλον στὴ Χώρα τῆς Πέλλας, παρὰ σ' αὐτὴν τῆς Τύρισσας ἢ τοῦ Εὐρωποῦ<sup>90</sup>. Ἄν αὐτὸ εἶναι σωστὸ, τότε ἡ Πελλαια χώρα θὰ ξεπερνοῦσε τὰ 16 χλμ. πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ βουνοῦ καὶ ἔτσι ἡ πρωτεύουσα τοῦ μακεδονικοῦ κράτους θὰ εἶχε τὴν ἀναγκαία πρόσβαση στὸ Πάϊκο γιὰ προσπορισμὸ πρῶτων ὑλῶν.

88. Π. Χρυσοστόμου - Παν. Χρυσοστόμου, "Νεολιθικὲς Ἔρευνες στὴν περιοχή τῶν Γιαννιτσῶν" *AEMΘ* 4, (1990), σχ. 1, ἀρ. 5, 173 (εἰδικὰ γιὰ τὸν οἰκισμὸ τοῦ Ἀσβεσταριοῦ). Π. Χρυσοστόμου, "Ἡ ἱστορικὴ τοπογραφία τῆς βόρειας Βοττιαίας", *Ἀφιέρωμα στὸ Ν. G. L. Hammond* (1997), 492 κέξ., σχ. 1-4.

89. Χρυσοστόμου, ὁ.π., 498-500.

90. Γιὰ τὸν Εὐρωπὸ βλ. F. Papazoglou, *Les villes de Macédoine à l' époque romaine* (BCH Suppl. XVI), Παρίσι 1988, 180-1· Θ. Σαββοπούλου, "Δοκιμαστικὲς ἐρευνες στὸν Εὐρωπὸ Κιλκίς", *AEMΘ* 6 (1992) 433-42· τῆς ἰδίας, "Εὐρωπός", *AEMΘ* 9, 1995 (ὑπὸ ἐκδοσῆ).

Τὸ οὐσιαστικὸ ἄμπελος συναντᾶται συνήθως σὲ ψηφίσματα σχετικὰ μὲ ἐκμισθώσεις δημοσίων ἀγρῶν ἢ ἀγρῶν ποὺ ἀνήκουν σὲ ἱερὰ ἢ ἀναφέρονται σὲ γεωργικὲς ἐργασίες<sup>91</sup>. Γενικὰ ὁμως εἶναι σπάνιες οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες τοῦ οὐσιαστικοῦ, τόσο στὴ Μακεδονία<sup>92</sup> (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προαναφερθεῖσες μοναδικὲς ὠνὲς ἀμπελιῶν ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὴ Χαλκιδική), ὅσο καὶ στὴ Θεσσαλία<sup>93</sup>.

Ὁ πελλαῖος οἶνος συγκαταλεγόταν ἀνάμεσα στοὺς ἐφτά φημισμένους τῆς ἀρχαιότητος<sup>94</sup> ἐνῶ ἡ πελλαία σταφυλὴ ἦταν ὀνομαστή<sup>95</sup>. Ὡς γνωστὸν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, γνωρίζοντας πόσο τὸ τρίπτυχο ποικιλία ἀμπέλου - ἔδαφος - κλίμα, ποὺ ἀποκαλοῦμε σήμερα οἰκοσύστημα μιᾶς ἀμπελοφυτικῆς ζώνης, καθορίζει τὴν ποιότητα τοῦ κρασιοῦ, ἐμπορευόνταν τὰ ἐκλεκτὰ κρασιά μὲ τὴ γεωγραφικὴ ἐπωνυμία τῆς περιοχῆς καταγωγῆς τους<sup>96</sup>. Ἐτσι ἡ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Πέλλας μὲ τὰ κοκκίνοασβεστώδη ἐδάφη μεταξὺ τοῦ Πάϊκου καὶ τῆς λίμνης Λουδίας ἀποτελοῦσε ἀμπελοφυτικὴ ζώνη μὲ ἰδιαίτερες ἐδαφοκλιματολογικὲς

91. Βλ. W. Dittenberger, *SIG* 3, 963, 968 καὶ 940.

92. Στὴ δωρεὰ ἀγρῶν ἀπὸ τὸν Λυσίμαχο πρὸς τὸν *Λιμναῖο Ἀρπάλου* (285/4 π.Χ.) περιλαμβάνεται καὶ ἓνα ἀμπέλι εἴκοσι πλῆθρων στὴ Στρέψα [M. B. Hatzopoulos, *Une donation du roi Lysimaque* (ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 5), Ἀθήνα 1988, 17-8, 29 κέξ.]. Ἐπίσης σὲ ψηφίσμα τῆς βουλῆς τῆς Γαζώρου (158/9 μ.Χ.) ἀναφέρεται διακανονισμὸς φύτευσης δημοσίων κτημάτων ἀπὸ ἰδιῶτες μὲ ἀμπέλια, συκιές, ἐλιές κτλ. μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἐπικαρπία ποσοστοῦ τῶν προϊόντων [Φ. Πέτσας, *Χρονικὰ Ἀρχαιολογικὰ* 1968-1970, *Μακεδονικὰ* 9 (1968-70) 343-4. E. I. Mastrokostas, "The edict of Gazoros concerning the hiring of public places SEG 24, 1969, 205, Nr. 614 (*BCH* 86, 1962, 57-63)", *Ancient Macedonian Studies in Honor of Charles F. Edson*, Θεσσαλονίκη 1981, 255-7]. Γιά μιὰ δωρεὰ ἀμπελιοῦ στὴ θεὰ Ἀλμωπία στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῶν Φιλίππων βλ. A. Κεραμόπουλος, "Θεᾶς Ἀλμωπίας ἀμπελος δις ὀρισμένη", *Μακεδονικὸ Ἡμερολόγιο* 1938, 223 Γ. Μπακαλάκης, "Περὶ Ἀλμωπῶν καὶ Ἀλμωπίας θεᾶς", ΠΑΕ 12, 1937, 484-88.

93. Στὸ Ὀμόλιον τῆς Μαγνησίας μαρτυρεῖται ἡ ἀγορὰ ἀμπελιῶν καὶ ψιλῆς γῆς ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη (A. Arvanitopoulos, *Inscriptions inédites de Thessalie*", *RPh* 35, 1911, 132-9, ἀρ. 36). Σὲ προξενικὸ ψηφίσμα τῆς Φαρσάλου ἓνα ἀπὸ τὰ προνόμια ποὺ παραχωρεῖται εἶναι ἡ ἐγκτησις γῆς καὶ οἰκίας καὶ ἀμπέλων [B. Μισσηλίδου-Δεσποτίδου, "Δύο ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία", *ΑΔ* 35 (1980), Μελέτες 226 κέξ.]. Τέλος, ὡς τοπωνύμιο ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφή καθορισμοῦ ὁρίων τῆς χώρας τῶν Μελιτιαίων καὶ τῶν Πηρέων στὴ Φθιώτιδα Ἀχαῖα βλ. *IG* IX, 2, 205 πρβλ. S.L. Ager, ὁ.π. (σημ. 50) 153 κέξ.

94. Πολυδεύκης, *Ὀνομαστικόν Στ'*, 15-16: "... καὶ ὁ μὲν οἶνος πόμα καὶ πῶμα καὶ ποτόν, ἡδύς, ἐπαγωγός, γλυκός, αὐστηρός, μελιηδής ἀνθοσμίας, Θάσιος, Χίος καὶ ὁ τούτου ἄριστος Ἀριοῦσιος, Μενδαῖος, Μενδήσιος, Ἰσμαρικὸς, Λέσβιος, Πεπαρήθιος, Χαλοβώνιος, Πελλαῖος, Πράμνειος, Μαρωνίτης".

95. Πολυδεύκης, *Ὀνομαστικόν Στ'*, 82.

96. Στ. Κουράκου-Δραγῶνα, *Οἰνηρὲς ἐπιλογές*, Ἀθήνα 1997, 84 κέξ.

συνθήκες και κατά συνέπεια κρασί που υπερείχε ποιοτικά. Τη σπουδαιότητα του εμπορίου της πελλαιάς οινοπαραγωγής δείχνουν καταρχήν ένσφραγιστες λαβές άμφορέων της λεγόμενης ομάδας Παρμενίσκου που βρέθηκαν στην Πέλλα και άλλες περιοχές του ελληνικού κόσμου, χρονολογούνται δε στην ελληνιστική εποχή<sup>97</sup>. Το συμπέρασμα επιβεβαιώνουν επίσης ένσφραγιστες λαβές ντόπιων άμφορέων, που βρέθηκαν στην Πέλλα, στους γύρω οικισμούς και γειτονικές πόλεις, οι όποιες χρονολογούνται σε παλαιότερες εποχές. Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κρασιού αυτού (λευκού ή ερυθρού), καθώς και η ποικιλία άμπελιού από την οποία παραγόταν μάς είναι άγνωστα. Με τα δεδομένα που διαθέτουμε μπορούμε ώστόσο να μιλήσουμε με βεβαιότητα για την εμπορία του. Από τη μελέτη των άμφορέων προκύπτει μάλιστα ότι περίπου το 20% της παραγόμενης ποσότητας διέτιθετο στην εγχώρια αγορά, ενώ το υπόλοιπο εξαγόταν τόσο στη Μακεδονία, όσο και σε άλλες περιοχές του ελληνικού κόσμου (Θεσσαλία, Αθήνα, Κόρινθος, Κύπρος, Αίγυπτο, Μικρά Ασία, Θράκη, Εύξεινο Πόντο)<sup>98</sup>. Σιδερένια κλαδευτήρια, που βρέθηκαν στην Πέλλα (σε τάφους του 4ου αι. π.Χ.) και στον Πενταπλάτανο Γιαννιτσών (ελληνιστική Οικία Κλειδαρά), καθώς επίσης και η νέα επιγραφή αποτελούν διαφορετικού είδους τεκμηριώσεις για τη συστηματική καλλιέργεια άμπελιών, ή όποια άπλωνόταν κατά ζώνες στις κοιλάδες που ξεκινούσαν από τις νότιες και τις ανατολικές ύψωσεις του Πάϊκου, έφταναν έως τα Γιαννιτσά και από εκεί κατέληγαν στην Πέλλα<sup>99</sup> και στις Ίχνες, αλλά και βορειότερα έως την Εύρωπó και τη Γουμένισσα, ή όποια είναι ξακουστή για την οινοπαραγωγή της<sup>100</sup>. Άμπελώνες με ντόπιες ποικιλίες ύπτηρχαν στην παραπάνω περιοχή έως τις καταστροφές από την φυλλοξήρα στις

97. Για τó θέμα βλ. Ί. Άκαμάτης, "Η Άγορά της Πέλλας κατά τó 1989", *ΑΕΜΘ* 3, 1989, 81-3· τού ίδιου, *Ένσφραγιστες λαβές από την Άγορά της Πέλλας. Η ομάδα Παρμενίσκου και Ρόδου. Συμβολή στη μελέτη της ελληνιστικής επιγραφικής* (ύπό έκδοση).

98. Άκαμάτης, ό.π. 80 κέξ. Ειδικότερα για την Δημητριάδα βλ. Α. Ε. Furtwaengler, "Zur Handelsausrichtung der Stadt Demetrias im Lichte neuerer Grabungsergebnisse" *Διεθνές Συνέδριο για την αρχαία Θεσσαλία στη μνήμη Δημήτρη Ρ. Θεοχάρη* (20 Οκτ.-1 Νοε. 1987), Βόλος 1992, 366-69.

99. Για τη συστηματική άμπελοκαλοκαλλιέργεια στην περιοχή της πρωτεύουσας τού μακεδονικού κράτους βλ. Μ. Λιλιμπάκη-Άκαμάτη, "Πέλλα. Στοιχεία γεωργικής τέχνης", *ΑΕΜΘ* 2 (1988) 91 κέξ· της ίδιας, "Η καλλιέργεια τού άμπελιού και στοιχεία της λατρείας τού Διονύσου στην Πέλλα", Πρακτικά τού Τριημέρου Έργασίας για την *Άμπελοοικονομική ιστορία στό χώρο της Μακεδονίας και της Θράκης*, Νάουσα 1993 (ύπό έκδοση).

100. Βλ. Μ. Lambert-Gócs, *Τά ελληνικά κρασιά. Όδοιπορικό στη χώρα τού Διονύσου* (μτφρ. Ν. Α. Γκούμας), Αθήνα 1993, 119-20.

ἀρχές τοῦ 20ου αἰώνα, ἐνῶ τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ καλλιιεργήσιμες ἐκτάσεις μὲ διάφορες οἰνικές καί ἐπιτραπέζιες ποικιλίες ἔχουν ἀυξηθεῖ σημαντικά<sup>101</sup>. Αὐτὴ ἡ συνέχεια τῆς ἀμπελοουργίας στὴν εὐρύτερη περιοχή τῆς ἀρχαίας Πέλλας πιθανότατα καταδεικνύει τὴ διατήρηση ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα κάποιων ἐγκλιματισμένων ποικιλιῶν ἀμπελιῶν.

*ΙΖ Ἐφορεία Προϊστορικῶν καί  
Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων*

*Παῦλος Χρυσσοστόμου*

---

**101.** Σὲ ὅλη τὴν περιοχή, γύρω ἀπὸ τοὺς σημερινούς οἰκισμούς εἶναι γνωστά ἀρχετὰ τοπωνύμια σὲ σχέση μὲ τὴν ἀμπελοκαλλιέργεια, ὅπως γιὰ παράδειγμα "Ἀμπέλια", "Ἀμπελιές", "Ἀμπελῶνας", "Ἀμπελότοπος", "Παλιάμπελα" κτλ. Στὴν ποικιλιακὴ σύνθεση τῶν σημερινῶν ἀμπελιῶνων τῆς περιοχῆς περιλαμβάνονται οἱ ποικιλίες πεπόλκα (ξινόμαυρο), νταμιάν (ντόπια ὄνομασία ποικιλίας ζουμάτης ἀπὸ Σέρορες), σέφκα, παμίδι, μοσχάτο Ἀλεξανδρείας καί Ἀμβιούργου, ποὺ εἶναι κατάλληλες γιὰ παραγωγή ἐρυθρῶν καί λευκῶν οἴνων.



## *ZUSAMMENFASSUNG*

### Königliche Richter und Tagoi in einer neuen Inschrift (Kaufverträge über einen Weinberg) aus Zentral-Makedonien.

In dem vorliegenden Beitrag wird eine unedierte Inschrift veröffentlicht, die in die alte Kirche "Himmelfahrt Christi" des Dorfes Asvestario (bei Jannitsa, Zentral-Makedonien) eingemauert ist. Sie enthält den Text von zwei Kaufverträgen (ὄναι) über einen Weinberg, der auf der einen Seite einer rechteckigen Steinplatte aufgezeichnet ist. Die Inschrift wird auf das Ende der Königsherrschaft Philipps V. oder den Beginn der Königsherrschaft des Perseus (also um 180 v. Chr.) datiert. Sie ist die zweite der bisher bekannten makedonischen Inschriften ähnlichen Inhalts, die sich ausschliesslich auf den Kauf eines Weinbergs bezieht. Die meisten von diesen Inschriften sind während der Ausgrabungen von Privathäusern aufgefunden worden, was die Vermutung zulässt, dass sie Abschriften offizieller Urkunden sind. Die Inschrift von Asvestario stand offenbar im Heiligtum der Kome, wo deren Archiv aufbewahrt wurde, sie stellt also das Original dar (wie die Kaufverträge von Mieza und Serrai, die höchstwahrscheinlich auch in öffentlichen Gebäuden aufgestellt waren).

Im ersten Vertrag treten als Käufer ein gewisser Polyainos, als Verkäufer die (nicht genannte) Frau eines Philagros und ein Boukartas auf, während die besagten Philagros und Boukartas als Besitzer genannt werden (offenbar Vater und Sohn). Der Preis wird auf vierzig Statere bestimmt und zwar nach einem vor königlichen Richtern (βασιλικοὶ δικασταὶ) stattgefundenen Prozess. Als Zeugen (μάρτυρες) werden acht Personen (Brykkaios, Lochaeres, Andriskos, Philagros, Antigonos, Attinas, Eremos, Sossipas) genannt. Königliche Richter aus Makedonien sind bisher nur in dieser Inschrift bezeugt, deshalb lässt sich über ihren Funktionsbereich bzw. ihre Stellung nichts mit Bestimmtheit sagen.

Nach dem zweiten Vertrag soll Philagros den Weinberg von einem

gewissen Philippos, Sohn des Chionides zum Preis von fünfundvierzig Stateren gekauft haben. Zur Ortsbestimmung wird der Name des Nachbarn Attinas (offenbar Besitzers eines naheliegenden Grundstücks) erwähnt. Als Bürge (βεβαιωτής) wird ein gewisser Nikanor genannt. Anschliessend werden - zur Datierung des Rechtsaktes - die Namen von fünf Tagoi angeführt (Ekagarchos, Eraktor, Menandros, Oloichos und Kertimmas). Die aus Thessalien (aber auch Phokis und Doris) bekannten Tagoi sind in Makedonien auch in den Kaufverträgen von Mieza bezeugt. Wie die bekannte Glosse von Hesych (ταγόναρα· Μακεδονική τις ἀρχή) vermuten lässt, war das Amt im alten Kernland des makedonischen Königreiches heimisch; in den Städten des östlich des Axios liegenden Gebietes, das später angeschlossen wurde, werden dagegen die Oberbeamten mit der allgemeinüblichen Beziehung "Archontes" bezeichnet. Die Stadt, die von den genannten fünf Tagoi verwaltet wurde, bleibt ebenso wie die in ihrem Gebiet liegende Kome unserer Inschrift, unbekannt. Man kann an Tyrissa oder Europos denken, die (hohe) Anzahl der fünf Tagoi aber weist auf eine viel grössere Stadt hin, deshalb kommt die Hauptstadt Pella selbst in Betracht.

Beide Verträge beziehen sich offenbar auf denselben Weinberg. Dafür spricht a) dass der im zweiten (gewiss früheren) Vertrag als Käufer genannte Philagros im ersten als Besitzer auftritt, b) dass in beiden der "Nachbar" Attinas genannt wird, c) die Erwähnung der Preise. Die Frage nach dem Inhalt des im ersten Vertrag erwähnten Prozesses vor den königlichen Richtern muss freilich offen bleiben .

Aus den zweiundzwanzig in der Inschrift vorkommenden Namen sind acht hier m.W. zum ersten Mal in der makedonischen Prosopographie bezeugt (Boukartas, Brykkaios, Ekagarchos, Eraktor, Eureias, Ermos, Leochares, Sosiptas), sieben sind verhältnismässig selten (Andriskos, Armenos, Attinas, Balakros, Oloichos, Polyainos, Chionides), während die übrigen sechs (Antigonos, Menandros, Nikanor, Nikolaos, Philagros, Philippos) allgemeinübliche griechische Namen sind.



Π. Χουσοστόμου Ειζ. 1



Π. Χρυσσοτόμου Είχ. 2



Π. Χρυσσοτόμου Είχ. 3



Π. Χρυσοστόμου Ειζ. 4



Π. Χρυσοστόμου Ειζ. 5